

Západočeská univerzita v Plzni

Katedra historických věd

Bakalářská práce

KAREL I., POSLEDNÍ RAKOUSKÝ CÍSAŘ

Lucie Zýková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Katedra historických věd

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

KAREL I., POSLEDNÍ RAKOUSKÝ CÍSAŘ

Lucie Zýková

Vedoucí práce: Ph.Dr. Dipl.-Pol. Martin Jeřábek Ph.D.

Katedra historických věd

Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

podpis autora

Obsah

Úvod.....1

Část první - 1887 – 1916

1.1 Karlovo dětství, studium a vojenský výcvik.....4

1.2 Manželství a rodina.....8

1.3 Následník trůnu.....11

Část druhá – Karel na trůně 1916 – 1918

2.1 Nástup Karla a jeho styl politiky.....15

2.2 Dualismus a otázka národností.....18

2.3 Karlův vztah k armádě a k Německu.....23

2.4 Reforma říše a sociální politika.....28

2.5 Karlovo mírové úsilí.....32

Část třetí – Období poválečné 1918 – 1922

3.1 Rozpad Rakouska-Uherska.....38

3.2 Pokusy o obnovení monarchie v Maďarsku.....45

3.3 Exil na Madeiře.....48

Závěr.....53

Seznam použité literatury

a. Knižní a periodická literatura.....55

b. Internetové zdroje.....57

Resumé.....58

Přílohy: Obrazové přílohy.....59

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce, Ph.Dr. Dipl. – Pol. Martinu Jeřábkovi, Ph.D. za cenné připomínky, rady a trpělivost při psané mé bakalářské práci.

Úvod

Karel I. byl posledním českým králem, císařem rakouským a králem uherským a jako poslední český král, byť nekorunovaný, není u naší širší laické veřejnosti příliš znám. Právě z tohoto důvodu jsem si osobnost Karla I. vybrala jako téma své bakalářské práce. Soudím, že osoba posledního rakouského císaře je u veřejnosti poněkud přehlížena a zastíněna osobou císaře Františka Josefa I. Přesto je životní příběh posledního habsburského císaře jistě nevšední. Zaujaly mě také císařovy snahy o reformu monarchie v modernější, demokratičtější celek a také jeho usilovné mírové aktivity.

Poslední habsburský císař Karel I. se ocitl v čele monarchie v nejtěžším možném období během první světové války. Nastoupil na trůn po smrti císaře Františka Josefa I. v roce 1916, kdy válečný konflikt s mocnostmi Dohody v tomto období propukl v plné síle. Karel byl tak již ve velmi mladém věku nucen čelit velké tíze odpovědnosti za mnohonárodnostní stát potýkající se s řadou vnitřních problémů. Karel I. se netajil svým negativním postojem k válečnému konfliktu a vždy projevoval účast a soucit s oběťmi války. Sám byl také vojákem a válku zažil z bezprostřední blízkosti. Viděl, jak ničivé jsou její dopady na národy i jednotlivce. Snažil se válku ukončit v co nejkratší možné době a zachovat Rakousko-Uhersko, byť třeba v jiné podobě. Karel I. byl již panovníkem moderním, panovníkem nového století. Byl mladý, ambiciózní, chápal, že podoba Rakouska-Uherska, taková, jaká byla v době panování jeho prastrýce Františka Josefa I. již není možná. Chtěl pomoci četných reforem vybudovat novou podobu monarchie a především ji co nejdříve vyvést z války, která byla pro obyvatelstvo stále více zničující.

Nepříznivé okolnosti však vedly k tomu, že jeho vize nové, federalizované monarchie se nikdy nemohla uskutečnit. Rakousko-Uhersko bylo odsouzeno k zániku a rozpadlo se do řady malých, samostatných států, které se potýkaly z řadou vnitřních problémů. Za pouhých dvacet let se pak tyto státy staly oběťmi německého nacionalismu a po druhé světové válce byly zařazeny do komunistického bloku. Přestože byly Karlovy snahy neúspěšné, válka pro Ústřední mocnosti skončila porážkou, monarchii se mu přes veškeré snahy zachránit nepodařilo a ztratil trůn, část jeho vizí však přesto došla svého naplnění. Karlova idea o svazku národů spojených ekonomicky a politicky je nyní uskutečňována v trochu pozměněné podobě v širším, celoevropském prostoru.

Práce je rozdělena do tří částí. Každá část je členěna do několika kapitol. První část se zabývá zejména Karlovým původem, jeho dětstvím, vzděláním a vojenským výcvikem. Další

kapitoly první části pak zahrnují pohled na císařův osobní život, manželství s parmskou princeznou Zitou a také počátek první světové války.

Druhá část pak představuje hlavní jádro práce. Je roztríděna do několika segmentů, které popisují císařovy aktivity v době, kdy se Karel po smrti císaře Františka Josefa I. ujímá trůnu. První segment se zabývá stylem jeho politiky v období krátce po nástupu na trůn. Věnuji se také srovnání jeho způsobu vládnutí a chování s jeho předchůdcem Františkem Josefem I. V dalších segmentech se zabývám problematickou otázkou národností v monarchii a také Karlovou korunovací na uherského krále. Věnuji se také jeho vztahu k armádě, vojákům a otázce personálních změn v armádním velitelství. Část tohoto segmentu tvoří také Karlův problematický vztah k německým spojencům. Širší prostor jsem se pak snažila věnovat velmi důležité části Karlova vládnutí a to jeho angažovanosti v oblasti sociální politiky a budování účinné sítě sociálních služeb. Závěr této prostřední části pak tvoří císařovy aktivity ohledně uzavření míru a praktické dopady těchto aktivit na jeho osobu a habsburskou monarchii.

V závěrečné části se pak věnuji posledním letům Karlova života, zániku habsburské monarchie a rozpadu Rakouska-Uherska. Popisuji také Karlovy neúspěšné pokusy o návrat na uherský trůn. Vyhnání na ostrově Madeira a Karlova předčasná smrt jsou pak tématem závěrečné kapitoly mé práce.

K tématu habsburské monarchie vycházelo a dosud stále vychází celá řada literatury jak pro odbornou, tak pro laickou veřejnost. Značné množství publikací se zabývá zejména osobností císaře Františka Josefa I., velký zájem je i o osobnost císařovy manželky Alžběty, zvané Sissi, či o Františka Ferdinanda d'Este (knihy J. Galandauera či J. Pernese). Přestože literatura zabývající se posledním habsburským císařem Karlem I. se vyskytuje v poněkud omezenější míře, lze nyní zaznamenat v literatuře zvýšení zájmu o jeho osobu.

V práci jsem využila převážně domácí, ale i zahraniční literaturu. V posledních letech vyšlo několik publikací o Karlu I. i v českém jazyce. Opírala jsem se zejména o publikaci Jana Galandauera *Karel I., poslední český král*¹, jež je svým rozsahem a množstvím informací patrně nejucelenější česky psanou publikací, která o jeho osobě vyšla. Galandauer velmi ucelenou a čtivou formou seznamuje s Karlovým životem. Využívá širokého množství zdrojů, vzpomínek pamětníků a archivních dokumentů a činí tak knihu velmi přístupnou i neodborné veřejnosti. V letech 2010 a 2012 také vyšly v nakladatelství Plejáda v českém překladu

¹ GALANDAUER, J., *poslední český král*, Praha: Paseka, 2004.

publikace francouzského spisovatele Jeana Sévillii *Statečná císařovna Zita Habsburská*² a *Poslední císař Karel Rakouský*³. Byť jsou si obě knihy poměrně podobné, přesto lze v každé z nich najít i další informace, které přispívají k rozšíření pohledu na Karlovu osobnost. Pohled na Karla v širším politickém kontextu nabízí kniha českého historika Jiřího Pernese *Poslední Habsburkové. Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*⁴. Pernes ve svém bádání zkoumá zejména moravské a české dějiny přelomu 19. a 20. století a také historii habsburského rodu. Jeho kniha je tak směrem jeho výzkumu ovlivněna a zaměřuje se tak nejen na osobu Karla, ale i na vývoj a politické dění v českých zemích počátkem 20. století. Zajímavou doplňující literaturu pak tvoří publikace Milana Nováka *Náš arcivévoda, císař a král Karel I. Rakouský ve městě Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi*⁵, vydanou v roce 2011. Kniha se zabývá Karlovým pobytem u dragounské posádky v Brandýse nad Labem a dává tak možnost nahlédnout také do společenského života českého maloměsta počátku století. Publikace je také poutavá svým množstvím dobových, zřídka publikovaných fotografií z tohoto období Karlova života. Kniha mi posloužila jako jeden ze zdrojů zejména v první části mé práce. Zdrojem pro širší pochopení mezinárodního postavení Rakouska-Uherska před a v průběhu první světové války mi byla kniha Petra Prokše *Habsburkové a velká válka 1914 – 1918*⁶. Ta mi však sloužila jako zdroj spíše při vyhledávání konkrétních informací, neboť její celková podoba se mi jeví jako poněkud zmatečná, čímž také trpí její čtivost. Trochu jiný pohled na císařovu osobu pak nabízí biografické knihy o jeho manželce Zitě, jako jsou publikace Ericha Feigla *Zita. Kaiserin und Königin*⁷ či Tamary Griesser-Pečarové *Zita, poslední císařovna*⁸. Kniha Griesser-Pečarové zaujme zejména množstvím citací z rozhovorů, které autorka vedla s císařovnou Zitou v 90. letech

² SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, Praha: Plejáda, 2012.

³ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, Plzeň: Plejáda, 2010.

⁴ PERNES, J., *Poslední Habsburkové. Karel Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, Brno: Knižní klub, 1999.

⁵ NOVÁK, M., *Náš arcivévoda, císař a král Karel I. Rakouský ve městě Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi*, Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2011.

⁶ PROKŠ, P., *Habsburkové a velká válka 1914-1918*, Praha: Naše vojsko, 2011.

⁷ FEIGL, E., *Zita. Kaiserin und Königin*, Wien, 1991.

⁸ GRIESSER-PEČAROVÁ, T. *Zita, poslední císařovna*, Praha: Mladá fronta, 1994.

Část první – 1887 – 1919

1.1 Karlovo dětství, studium a vojenský výcvik

Poslední rakouský císař a uherský král, budoucí Karel I. se narodil dne 17. srpna 1887 na zámku Persenbeug, který svou polohou náleží k Dolnímu Rakousku. Jeho matka byla saská princezna Marie Josefa, otec arcivévoda Otto Habsburský. Karlovým dědečkem byl Karel Ludvík, bratr císaře Františka Josefa I. Dalším ze synů Karla Ludvíka byl také František Ferdinand, jenž si později ke svému jménu připojil přízvisko d'Este⁹.

V době svého narození se Karel nacházel v pořadí na trůn až na šestém místě. Před sebou měl tehdy svého otce Ottu, arcivévodu Karla Ludvíka (zemřel v roce 1896), arcivévodu Františka Ferdinanda, korunního prince Rudolfa (v roce 1889 spáchal sebevraždu společně s milenkou Mary Vetserovou na loveckém zámku Mayerling) a panujícího císaře Františka Josefa I. Fakt, že se Karel jednoho dne stane císařem, by asi tehdy jen těžko někdo předvídal.

Karlův otec, arcivévoda Otto měl neklidnou a bouřlivou povahu a v monarchii byl znám svým výstředním chováním. V roce 1886 se oženil s princeznou Marií Josefou, jež byla jeho pravým opakem. Rozvážná, mírná a velmi hluboce nábožensky založená žena byla zárukou řádné výchovy svých dětí, která byla založena zejména na základech křesťanské morálky, lásky k bližnímu, pokory a hluboké zbožnosti.¹⁰ Ottu zaváděly vojenské povinnosti často na různá místa celé monarchie a tak rodina velmi často cestovala. Arcivévoda Otto sloužil například v Praze, Šoproni či Vídni. Přestože byl lehkomyšlný a neklidné povahy, na Karlovu výchovu dbal velmi důsledně a věnoval jí velkou pozornost. Zodpovědnost, kterou má za synovu správnou výchovu bral arcivévoda Otto velmi vážně: „*Ve věcech vzdělání a zdraví musí být na chlapce velmi pozorně dohlíženo. Nechci, aby jej čekaly stejné zkušenosti, jakými jsem musel projít já.*“¹¹ Dbal zejména na výuku náboženství, jazyků, ale připravoval syna i na budoucí vojenskou kariéru, což zahrnovalo například i hodiny jezdeckví. Rodina, která se rozrostla ještě o mladšího syna Maxmiliána, narozeného v roce 1895 trávila čas především na zámku Persenbeug, kde se Karel narodil a kde také strávil část svého poměrně klidného a spokojeného dětství. Kromě tohoto sídla pobývala rodina také ve vídeňském zimním paláci Karlova dědečka Karla Ludvíka a dále také v Praze (kde rodina sídlila v prostorách Pražského

⁹ Rodové jméno Este získal od Františka V. Modenského z vedlejší habsbursko-lotrinské linie

¹⁰ DEMMERLEOVÁ., E, *Císař Karel I*, Praha: Ikar, 2006, s.29.

¹¹ ZEISSNER-SPITZENBERG., H, *Kaiser Karl*, Salzburg, 1953, s.21.

hradu) a Brně, kde měl svou posádku dragounský regiment Karlova otce. Letní prázdniny pak často trávila na zámku Wartegg u Reichenau.¹²

O Karlovo vzdělání, bezpečnost a správnou katolickou výchovu se samozřejmě od jeho ranných dětských let staraly chůvy, vychovatelky a domácí učitelé, jak ostatně bylo u šlechtických rodin v tehdejších dobách běžné. Zpočátku se výchovy mladého šlechtice ujala jedna z dvorních dam, hraběnka Palaviciniová a také irská vychovatelka slečna Brideová, díky níž Karel poměrně rychle zvládl angličtinu slovem i písmem.¹³ Co se týče náboženství, je Karel vychováván v přísně katolické víře, což bylo zcela ve shodě se silným náboženským cítěním jeho matky. Hluboká zbožnost a oddanost katolické církvi byla jedním z rysů, který byl charakteristický pro členy habsburského rodu. Dominikán Norbert Geggerle, jež se staral o duchovní výchovu svého svěřence, o Karlově povaze a jeho vztahu k náboženství napsal: *„Povahou byl velice skromné, pravdomluvné, svědomité a nanejvýš zbožné dítě. Skromnost byla jeho velmi nápadným rysem i v pozdějším životě ... Bylo mu zcela cizí lhát, nebo se uchýlovat k běžným výmluvám. Jeho krásnými vlastnostmi byly uznalost, věrnost a vděčnost.“*¹⁴

Po tradičně ženských vychovatelkách přišly na řadu v době okolo Karlových sedmých narozenin také mužští vychovatelé. Bezpochyby velmi dobrou volbou byl hrabě Wallis, který působil ve funkci vychovatele již u Karlova otce, arcivévody Otty a také u Františka Ferdinanda d'Este. Hrabě Wallis zůstal rodině celý život velmi blízký a to i v pozdějších letech, kdy už byl Karel dávno dospělý a měl vlastní rodinu.¹⁵ Na fotografiích z Karlovy uherské korunovace z roku 1916 lze vidět s malým arcivévodou Ottou právě i hraběte Wallise, tehdy již ve velmi pokročilém věku.

Karlova výchova byla také zaměřena na znalost jazyků (francouzština, angličtina, ale i další jazyky jako maďarština, čeština či chorvatština), historii, literaturu (kterou měl zvláště v oblibě) i přírodovědné obory. Kromě toho rodina i nadále hojně cestovala, mimo jiné i do Uher, zkrátka přesně tam, kam arcivévodu Ottu právě zavedly jeho vojenské povinnosti. Dospívající Karel projevil však i samostatně o cestování velký zájem a tak počátkem století navštívil společně se svým vychovatelem hrabětem Wallisem různé části říše, kromě Uherska také Halič a Bukovinu ve východní části monarchie, ale také Francii a Anglii.

¹² DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 30.

¹³ PERNES, J., *Poslední Habsburkové – Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, Brno: Knižní klub, 1999, s. 21.

¹⁴ RIEDER, H., *Kaiser Karl: Der letzte Monarch Österreich-Ungarns 1887-1922*, München, 1981

¹⁵ GALANDAUER, J., *Karel I. poslední český král*, Praha: Paseka, 2004, s.16.

S příchodem dospívání začal Karel trpět různými nachlazeními, neklidem a častou nervozitou. Bylo tedy rozhodnuto, že mu prospěje pobyt ve známém místě exilu Karla Havlíčka Borovského, tyrolském Brixenu. Jako doprovod mu byl určen hrabě Wallis. Brixen Karel navštívil dvakrát, v letech 1904 a 1905. Právě zde se seznámil s člověkem, který měl na nejistého a nervózního mladého muže velký, takřka otcovský vliv. Tím člověkem byl hrabě Arthur Polzer-Hoditz, jež byl blízkým přítelem hraběte Wallise a který se stal i přes věkový rozdíl více než dvaceti let Karlovým přítelem a rádcem. Hrabě Polzer-Hoditz zůstal v Karlově blízkosti i v době, kdy se stal císařem a také byl vedoucím jeho kabinetu.¹⁶ Vzpomínky hraběte Polzer-Hoditze tak dodnes zůstávají velmi cenným a důležitým svědectvím chování, jednání a úvah budoucího panovníka: „*Při veškeré mladistvé radostnosti měl rád vážné rozhovory. Jeho soud byl vždy blahosklonný a nikdy nenávistný ... Nenáviděl pózu. Všechno na něm bylo pravé, jasné a zdravé. Teprve koruna jej ohnula, protože nesl její tíhu sám a poctivě.*“¹⁷

V období okolo devátého roku života pak Karel navštěvoval vídeňské Schottengymnasium. Studium však probíhalo v domácím prostředí, profesori za Karlem pouze docházeli a gymnázium tak navštěvoval osobně pouze za účelem závěrečných zkoušek a na některé hodiny, jako byla fyzika a chemie.¹⁸ V příručce určené pro mládež se pak o budoucím panovníkovi hovoří takto: „*Svou upřímností, přátelskostí a přirozenou laskavostí dosáhl náklonnosti a upřímné úcty svých spolužáků, kteří mu nyní neříkají jinak než „Erz Karl“.*“¹⁹ Podobná prohlášení se však také jistě musí brát s velkou dávkou rezervy, neboť by se jen těžko někdo odvážil veřejně kritizovat příslušníka habsburského domu. Ovšem i přes to lze však brát prohlášení o Karlově skromnosti, upřímnosti a svědomitosti za pravdivá, neboť o ní existuje mnoho různých svědectví.

Na sklonku roku 1906 se v životě Karla stala jedna událost, tentokrát však méně radostná, než bylo setkání s hrabětem Polzer-Hoditzem. Ve věku jedenačtyřiceti let, 1. listopadu 1906 zemřel Karlův otec, arcivévoda Otto. Příčinou smrti byla patrně syfilida. Ani v již zralejším věku neustal arcivévoda ve svém bouřlivém, nezřízeném stylu života a své manželce a synům také zanechal značné dluhy, jejichž většinu splácel císař František Josef I.²⁰

¹⁶ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I*, s. 35.

¹⁷ GALANDAUER, J. *Karel I. poslední český král*, s. 19.

¹⁸ PERNES, J., *Poslední Habsburkové – Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, klub, s. 28.

¹⁹ Tamtéž, s.29.

²⁰ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 24.

Zanedlouho po pohřbu odcestoval Karel do Prahy. Cíl a účel jeho cesty byl jasný a tím byla studia. Bytem však druhému následníku trůnu (Karel se po řadě úmrtí svých příbuzných ocitl postupně druhý v pořadí nástupnictví hned za svým strýcem Františkem Ferdinandem d'Este) nebyla obyčejná studentská kolej, ale Hradčany. V prostorách Pražského hradu bylo Karlovi a jeho skupině přiděleno rozsáhlé apartmá. O povaze Karlova studia, jeho zaměření a také problémech s rozdělením Karlo-Ferdinandovy university na část německou a část českou se vedly rozsáhlé debaty.²¹ V korespondenci s hrabětem Wallisem se o tom zmiňuje hrabě Polzer-Hoditz: „*Pokusil jsem se zohlednit i podmínky panující na obou pražských univerzitách a sladit věcná hlediska s hledisky personálně politickými, která vyplývají z rivality mezi těmito univerzitami ...*“²²

Pražská Karlo-Ferdinandova univerzita, jak již bylo zmíněno, byla v té době rozdělena na českou a německou část a v tom byl jistě pro hraběte Wallise, Polzer-Hoditze a ostatní úředníky nezanedbatelný problém. Zpočátku bylo navrhnuo, aby Karel navštěvoval přednášky jak na české, tak na německé straně univerzity. Tato myšlenka se však nakonec neuskutečnila a bylo rozhodnuto, že k arcivévodovi budou profesori z obou stran docházet na soukromé přednášky přímo do areálu Pražského hradu. Karel si tak osvojil základy hospodářství, práva, finančnictví, historie či politických věd. Hlavním iniciátorem studijního plánu mladého šlechtice byl profesor říšských dějin a vysoce postavený státní úředník Josef Rezek. Mezi vyučujícími a přednášejícími byly mimo jiné známý historik Jaroslav Goll či ekonom Albín Bráf.²³ Později v období vzniku samostatného Československa se začaly objevovat různé názory na arcivévodovu studijní píli a je pochopitelné, že nebyly příliš příznivé. Karel však po dvou letech ukončil studium s výborným prospěchem a spokojenost vyjádřil i Polzer-Hoditz: „*Carl věděl o hodně víc, než leckterý mladík, který po ukončení mnohaletého studia opouští univerzitu s doktorským kloboukem na hlavě.*“²⁴

V roce 1907 dosáhl Karel své plnoletosti, čímž byla také ukončena úloha hraběte Wallise jakožto vychovatele. Nyní se Karlova pozornost obrátila také k vojenským povinnostem. Ještě před pražskými studii byl zařazen do dragounského pluku, který měl svou posádku v Chudeřicích u Bíliny. Po studiích v Praze pak v roce 1908 nastoupil k 7. dragounskému pluku vévody lotrinského, jež měl svou posádku v Brandýse nad Labem. Karel v Brandýse prožil s malými přestávkami čtyři roky, od roku 1908 do roku 1912. Během svého pobytu byl

²¹ Pražská univerzita byla na německou a českou část rozdělena v roce 1882.

²² Dopis Arthura, hraběte Polzer-Hoditze. Ze soukromého archivu rodiny Habsburků.

²³ PERNES, J., *Poslední Habsburkové – Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, klub, s.37.

²⁴ POLZER-HODITZ, A., *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs*, Vien,1980, s. 67.

ubytován na místním zámku. Jeho majitelem byl v té době arcivévoda Ludvík Salvátor. Arcivévoda pocházel z toskánské větve Habsburků a zámek v Brandýse nad Labem vlastnil od roku 1860. Byl velkým milovníkem přírody, přírodní vědy také studoval na univerzitě v Praze a hojně cestoval. Na svém zámku v Brandýse měl celou řadu sbírek ze svých cest. Výpravy podnikal zejména do oblasti Středozevního moře. Byl autorem celé řady knih a ovládal několik jazyků.²⁵

Lotrinští dragouni měli svou posádku v Brandýse od roku 1890 a konala se zde celá řada manévřů, pobývali zde císaři Josef II., František I. a také Karlův prastrýc, císař František Josef I. Mladý arcivévoda Karel prožíval u posádky v Brandýse klidné časy. Byl velmi oblíbený u místních obyvatel, často se také účastnil různých místních akcí jako byly oslavy dožínek, střelecké závody a hony. Myslivost a lov zůstal po celý život Karlovým koníčkem a jednou z jeho nemnoha radostí. Místní lidé také bezpochyby přijímali s povděkem, že s nimi mladý arcivévoda rozmlouval v jejich rodném jazyce: *„Ještě po letech bude vyprávěno, že se pan arcikníže nestyděl promluvit česky s hajnými, nebo s chudou ženou, když ji náhodou potkal v lese, a jak se jich hned vyptával na jejich domácí poměry, žalosti a strasti všedního života ...*²⁶

1.2 Manželství a rodina

Po úspěšných studiích a vojenské službě v Brandýse nad Labem se čím dál častěji začaly z různých stran ozývat dotazy ohledně budoucí manželky druhého následníka trůnu. Císař František Josef I. vznesl v tomto ohledu zcela jasný požadavek a to, že budoucí nevěsta musí být Karlovi na společenském žebříčku rovnocenná. Císaři se nebylo co divit. Situaci o neurozené nevěstě již jednou zažil v osobě hraběnky Žofie Chotkové, se kterou se oženil arcivévoda František Ferdinand d'Este i přes nesouhlas císaře a vídeňského dvora. František Ferdinand d'Este se musel vzdát svých nástupnických nároků pro své potomky. Následníkem trůnu po Františku Josefu I. však zůstal i nadále.

Mladý arcivévoda Karel se samozřejmě brzy stal objektem zájmu mnoha urozených rodin, avšak arcivévoda si již svou budoucí manželku zvolil. Byla jí princezna Zita Bourbonsko-Parmská, dcera Roberta, vévody parmského a Marie Antonie z rodu Braganza.

²⁵ NOVÁK, M., *Náš arcivévoda císař a král Karel I. Rakouský ve městě Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2011, s.19.

²⁶ *Kalendář Národní politiky na rok 1912*, Praha 1912, str. 164-166.

Zita se narodila 9. května 1892 na zámku Pianore v Toskánsku. Mladá šlechtična prožila společně se svými sourozenci klidné dětství na rodinných usedlostech v Itálii a také v Dolních Rakousích. Byla vychována v přísně katolické víře a po celý život zůstala, stejně jako její budoucí manžel, velice zbožná. V roce 1903 nastoupila do klášterního internátu v bavorském Zangbergu, kde si doplňovala klasické vzdělání mladé šlechtičny, které zahrnovalo znalost několika cizích jazyků (doma rodina hovořila především francouzsky), v matematice, přírodních vědách, literatuře, hudbě a náboženství.²⁷ Náročné studium a přísnost církevní školy však mladou šlechtičnu velmi vyčerpávalo. Zita k tomu později poznamenala: „*Když mě jednou v klášteře navštívila moje teta, arcivévodkyně Marie Terezie, byla poděšena mou bledostí. Krátce poté mě navštívila její dcera, arcivévodkyně Marie Annunziata a odvezla mě. Několik dní jsme prožily v Londýně a pak jsme odjely do Františkových Lázní v Čechách.*“²⁸

Právě Františkovy Lázně se staly dějištěm prvního setkání Karla a Zity. Zita se s Karlem znala již z dětství a dospívání, kdy se několikrát krátce setkali. Nyní již byli oba dospělí a vzájemné sympatie postupně přerostly v lásku. Po vídeňském císařském dvoře se brzy začaly šířit zvěsti o Karlově zasnoubení se Zitou. Souhlas s tímto krokem vyjadřoval i císař František Josef I. a kladně se o Zitě vyjadřoval i rakouský tisk. Vídeňský list *Zeit* napsal: „*Je krásná, urozená... V povaze má princezna laskavost a dobrotivost ... Dalo by se říci, že svým milým a půvabným temperamentem připomíná Vídeňanku.*“²⁹ Tyto pověsti jen potvrdila Zitina účast na dvorním plese a 13. června 1911 bylo v italském Pianore, sídle rodiny Bourbon-Parma, oslaveno v rodinném kruhu Karlovo a Zitino zasnoubení.³⁰ Jako snoubenci pak vykonali dvě zajímavé cesty, každý však samostatně. Karel navštívil korunovaci krále Jiřího V. v Londýně a Zita navštívila v Římě papeže Pia X. Karel nemohl z diplomatických důvodů Řím navštívit. Po obsazení Říma Garibaldiho vojáky se Vatikán stal oficiálně součástí italského království a pokud by Karel navštívil italského krále, urazil by se papež a naopak. Habsburkové se tedy prozatím hlavnímu městu Itálie vyhýbali.³¹

Ve slunečný podzimní den, 21. října 1911, se na rakouském zámku Schwarzau konala okázalá svatba Karla a Zity.³² Mezi řadou hostů ze šlechtických kruhů celé Evropy nechyběl

²⁷ SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, Praha: Plejáda, 2012, s.14.

²⁸ WEISSENSTEINER, F., *Ženy na habsburském trůnu*, Praha: Ikar, 2000, s. 171.

²⁹ *Der Zeit*, vyd., 3132, 15.6. 1911.

³⁰ SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s.55.

³¹ GALANDAUER, J., *Karel I. poslední český král*, s. 51.

³² Přílohy: obr. č. 1

ani sám rakouský císař František Josef I. a také následník trůnu František Ferdinand d'Este.³³ Zita byla půvabná nevěsta v bílých šatech a s briliantovým diadémem, Karel si pro tuto slavnostní příležitost oblékl dragounskou uniformu a Řád zlatého rouna³⁴. Jistou zajímavostí je, že část ze svatebních oslav byla zaznamenána nejen na fotografiích, ale i na filmové kameře, takže díky pokročilosti filmové techniky můžeme část záběrů ze sňatku mladého arcivévody Karla obdivovat i dnes.³⁵

Manželský pár odjel po sňatku nejprve na nějaký čas do rodinné vily Wartholz u Reichenau, odkud mimo jiné také podnikl cestu do známého poutního místa Mariazellu ve Štýrsku. Poté vyrazili na svatební cestu po území habsburské monarchie. Cesta zahrnovala Brixen, Trident, Goricu a po krátké zastávce na zámku Miramar pokračovali do přístavu Terst. Poté se vydali podél pobřeží Dalmácie a později vlakem až na území Bosny a Hercegoviny.³⁶

Po svatební cestě se Karel opět vrátil ke své posádce v Brandýse nad Labem. Tentokrát ho však už doprovázela i manželka Zita a ve městě se jim oběma dostalo slavnostního uvítání. Novomanželé prožívali v Brandýse klidné časy a bez problémů se zapojili do místního společenského života. Velice se například zasazovali o záchranu významné historické památky, zdejšího kostela sv. Vavřince.³⁷ Počátkem roku 1912 dostal regiment rozkaz k přesunu. Dragounský pluk byl přeložen až do Haliče ve východní části habsburské monarchie. Zita Karla do Haliče rovněž doprovázela. Nestrávili zde však příliš dlouhou dobu, neboť Karel na manévrech nešťastně spadl z koně a jeho zranění si vyžádalo delší rekonvalescenci a Karel se Zitou se vrátili do Vídně. Koncem roku 1912 se Karel připojil k 39. pěšímu pluku Conrada von Hötendorfa a byl povýšen na majora.³⁸

V této době Karel se Zitou přesídlili na zámek Wartholz u Reichenau, kde se také narodilo 19. listopadu 1912 jejich první dítě, syn Otto. V pořadí na císařský trůn byl Otto na čtvrtém místě a počítalo se, že by mohl na trůn usednout někdy v poslední čtvrtině 20. století.³⁹ Po narození Otty rodina zvolila za své hlavní sídlo zámek Hetzendorf, nedaleko

³³ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1994, ISBN 80-204-0481-3, s. 55.

³⁴ Řád zlatého rouna je rytířský řád, založen byl roku 1430 burgundským vévodou Filipem Dobrým.

³⁵ *Wedding Emperor Charles I of Austria and Zita Bourbon Parma*, Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=UOWQC7bZb2w>, navštíveno dne 17.4. 2014.

³⁶ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 55.

³⁷ NOVÁK, M., *Náš arcivévoda císař a král Karel I. Rakouský v městě Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi*, s.74.

³⁸ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s.57.

³⁹ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 65.

Schönbrunn. Karel nyní častěji zastupoval císaře Františka Josefa I. při různých reprezentačních povinnostech a mladí manželé působili velmi příjemným dojmem a upoutali pozornost vídeňské společnosti svým skromným vystupováním. Pobočník císaře Františka Josefa I. Albert von Margutti vzpomínal na setkání s Karlem a Zitou. V přijímacím salonu ho „ velmi vlídně očekávali arcivévodští manželé, podali mi ruku a arcivévoda mi okamžitě nabídl místo. Audience nabyla spíše povahy rodinné návštěvy.“⁴⁰ Margutti byl také velmi zaskočen a překvapen, že se mladý arcivévoda zajímal o jeho soukromí a projevoval velký zájem o to, zda se Marguttimu daří dobře. Již zde byl jasně patrný rozdíl mezi starým císařem Františkem Josefem I. a mladým arcivévodou. Karel byl při jednáních spontánní, jeho chování bylo nenucené, příliš se nestaral o dodržování přísného dvorského protokolu, což se nejvíce projevilo v období, kdy se stal císařem. Během roku 1913 Karel vykonával i nadále svou službu v kasárnách a se Zitou se účastnili různých společenských událostí, při kterých doprovázeli císaře. Počátkem roku 1914 se pak Karlovi a Zitě narodilo druhé dítě, dcera Adelaida. Počátkem léta 1914 však dojde k události, jež bude znamenat jeden ze zlomových okamžiků v Karlově životě a ukončí dosud tak klidný a pokojný život mladého arcivévody.

2.3 Následník trůnu

Karel se Zitou trávili počátek léta 1914 ve vile Wartholz, když poklidnou atmosféru narušila zpráva o zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželky Žofie, vévodkyně Hohenbergové srbským nacionalistou Gavrilo Principem. Rakousko-Uhersko bylo mnohonárodnostním státem, kde zejména Slované projevovali dlouhodobě nespokojenost a žádali, aby jim byla poskytnuta větší míra autonomie. Očekávání a naděje byly vkládány zejména do osoby následníka trůnu, Františka Ferdinanda d'Este, jež začal ve svých plánech rozvíjet myšlenku trialismu. V jeho představách tak vedle německé a uherské části měla být ještě další, ve které by byli sjednoceni Jihoslované. Tyto myšlenky byly velmi nebezpečné pro radikální panslavismus podporovaný Ruskem a bylo třeba následníka trůnu odstranit.⁴¹ Atentát sám pak byl organizován srbským spolkem „Černá ruka“ a veden plukovníkem generálního štábu Dragutinem Dimitrijevičem.

Zpráva zapůsobila jako blesk z čistého nebe a byla nejen něčím, co hluboce otřáslou celou habsburskou monarchií, ale byla především náhlou a naprosto nečekanou změnou v Karlově

⁴⁰ MARGUTTI, A., *Kaiser Franz Joseph*, Manzsche Universitätsbuchhandlung, 1924, s. 477.

⁴¹ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 69.

životě. Nyní se stal následníkem trůnu a bylo téměř jisté, že bude jednou císařem. Následující dny a týdny se nesly stále ve znamení jakéhosi otřesu z právě uplynulých událostí a především nejistoty obyvatel z toho, co se bude dít dál. Veřejnost si také začala pomalu zvykat na nového následníka trůnu, neboť do té doby nebyl Karel veřejnosti příliš znám. Také Zita se začala stále více ukazovat na veřejnosti na různých akcích, kde snažila co nejdůstojněji reprezentovat svého manžela, nyní již budoucího císaře.⁴²

František Ferdinand d'Este a jeho choť byli pochováni v Arstettenu. Nejvyšší dvorní hofmistr kníže Montenuovo údajně projevil značnou nechuť k tomu, aby se Karel s manželkou a dalšími šlechtici zúčastnili jak pohřbu, tak posléze uložení do hrobky. (důvodem byl údajně málo urozený původ arcivévodovi manželky Žofie Chotkové, vévodkyně Hohenbergové). Špička vídeňské aristokracie včetně Karla se však přesto obou obřadů zúčastnila. Danzerův armádní časopis (*Danzers Armeezeitung*) jenž byl považován za časopis hlásící se otevřeně k politice zavražděného následníka trůnu o Karlovi, s uznáním napsal: „Karel František Josef, náš nový následník trůnu, prokázal výraznou vlastní vůli, když se s velkou energií zasadil za památku Františka Ferdinanda a vévodkyně Hohenbergové, což poděsilo dvorské úředníky, kteří si v skrytu oddechli ... Způsob, jakým se mladý arcivévoda exponoval v těchto těžkých dnech, vřelé lidské cítění a jednání přímého vojáka, mu získal srdce všech důstojníků.“⁴³

Jaká byla tedy reakce veřejnosti na sarajevský atentát? Obyvatelé monarchie byli pochopitelně velmi překvapeni a otřeseni touto zprávou, ještě větší obavy však u nich vzbuzovala otázka, co se bude dít dál. V Čechách byla sice vražda následníka trůnu rovněž odsouzena, avšak reakce veřejnosti byla poněkud umírněnější. Snad lze v této reakci spatřovat určitou podobnost Srbska se samotnými Čechami, jakožto národem stojícím vždy poněkud v pozadí, na okraji politického zájmu a jen těžko a *po drobtech* se domáhající svých práv.⁴⁴

Co se týče politického vývoje, rakouské politické špičky, zejména náčelník generálního štábu Conrad von Hötzendorf a ministr války Alexander von Krobatin, byli zastánci tvrdého a nekompromisního zásahu proti Srbsku. Poněkud jiný názor pak zastával předseda uherské vlády István Tisza, který byl spíše pro mírnější postup a zastával názor, aby nebylo použito atentátu jako záminky pro napadení Srbska. Počátkem července 1914 se sešla rakousko-uherská korunní rada, které předsedal rakouský císař František Josef I., a přítomna byla

⁴² SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s. 36.

⁴³ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s.77.

⁴⁴ PERNES, J., *Poslední Habsburkové – Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s.78.

armádní a vládní elita říše, mezi níž byl i Conrad von Hötzendorf a také István Tisza. Stanoviska obou politiků i po této schůzce zůstala nezměněna.⁴⁵

Následník trůnu k těmto jednáním přizván nebyl, ostatně ani na další jednání a konference, na nichž se rozhodovalo o příštím osudu celé habsburské říše a snad i zbytku Evropy. Jeden z vyšších ministerských úředníků, svobodný pán von Szilassy komentoval celou situaci lakonicky: „*Možná že se jedná o světovou válku, panovník má 84 let a oni ani nevyslechnou následníka trůnu. A to se děje ve 20. století v zemi s ústavou, nikoli u Zulukafrů nebo Zulů.*“⁴⁶ Fakt, že následník trůnu byl z jednání téměř zcela vyřazen je jistě pozoruhodný a zvláštní, zvláště pokud také přihlédneme k faktu, že císař František Josef I. byl již v této době ve velmi pokročilém věku a bylo by tedy jistě ku prospěchu věci mladého následníka trůnu zasvěcovat co nejdříve do úředních a politických záležitostí vedení země. Jenže se tak nestalo a i tento fakt je jistě jedním z příkladů určité konzervativnosti a zkostnatělosti habsburské monarchie a zjevné nechuti k jakýmkoli reformním procesům, což bude také později jednou z příčin jejího konce.

Císařovna Zita se později vyjádřila o předválečných týdnech takto: „*...Byli jsme zmitáni protichůdnými pocity. Na jednu stranu bylo zapotřebí učinit vše pro to, aby byl zachován mír... Na druhou stranu – a na to se po mnoha letech lehce zapomíná – se velmi jako Rakousko-Uhersko nemohla nechat jen tak beze všeho připravit o následníka trůnu... Čekali jsme, jak dopadne jednání, jaký bude výsledek komplikovaného zvažování. Arcivévodu Karla k poradám nepřizvali.*“⁴⁷

Je třeba také podotknout, že pro Rakousko-Uhersko zde také vyvstávala potřeba zachovat si své postavení velmoci a to samo o sobě a za daných okolností nebylo vůbec jednoduché. Hospodářská a politická situace v zemi se potýkala s celou řadou problémů. Obyvatelstvo bylo stále nespokojenější s neustále narůstající byrokracií, počtem úředníků, korupcí a stále se zvyšujícími náklady na zbrojení. Stále větší neshody panovaly mezi německými a maďarskými politickými kruhy.⁴⁸ Velkou roli hrála také stále větší závislost a podřízenost Rakouska-Uherska Německu, jež pochopitelně ve válečných časech ještě vzrostla a Rakousko-Uhersko se tak de facto stává satelitním státem Německa. Považuji za podstatné podotknout, že svůj díl v tom hrálo i chování a jednání císaře Karla po známé Sixtově aféře,

⁴⁵ PROKŠ, P., *Habsburkové a velká válka 1914-1918*, Praha: Naše vojsko, 2011, s. 74.

⁴⁶ GALANDAUER, J. *Karel I., poslední český král*, s.79.

⁴⁷ FEIGL, E., *Zita. Kaiserin und Königin*, Wien, 1991, s. 134.

⁴⁸ PROKŠ, P., *Habsburkové a velká válka 1914-1918*, s. 65.

kdy mu nezbývalo nic jiného, než se plně podrobit německému velení a bylo tak zcela zamezeno Karlovým mírovým snahám.

Události po předválečných jednáních poté nabralo rychlý spád. Dne 23. července bylo v Bělehradě předáno představitelům Srbska rakouské ultimátum, v němž Rakousko-Uhersko požadovalo okamžité zatčení osob stojících za atentátem a soudní vyšetřování všech účastníků spiknutí. Bod týkající se soudního vyšetřování Srbsko rezolutně odmítlo a po těchto událostech již nebylo vyhnutí. O dva dny později je v Rakousko-Uhersku vyhlášena mobilizace a 28. července 1914 je Srbsku vyhlášena válka. Po celý zbytek léta se k vyhlášení války přidávají postupně i další státy – 3. srpna Německo vyhlásí válku Francii a když německé jednotky vtrhnou do Belgie, znamená to porušení její neutrality a Velká Británie vyhláší válku Německu. Dne 6. srpna vyhláší Rakousko-Uhersko válku také Rusku.⁴⁹ Mašinerie první světové války se již začínala rozjíždět. Evropa stála před prvním světovým konfliktem 20. století.

Po celé Evropě zavládlo jen těžko pochopitelné všeobecné nadšení a euforie. Zdálo se, jako by si každý z národů náhle našel svůj vlastní důvod proč válčit. Počty branců a lidí dobrovolně se hlásících do armády rostly po tisících a někteří z nich byli pro nadbytek i odmítání. Lidé plni radosti a hrdosti vyprovázeli vlaky, které byly doslova přeplněné jejich blízkými, z nichž valnou většinu tito lidé viděli naposled. Toto nadšení pochopitelně s přibývajícimi týdny a měsíci opadlo spolu s příjezdem mrtvých a raněných vojáků z fronty. Představa krátkého konfliktu, prezentovaná oním známým *do Vánoc jsme doma*, tak vzala brzy za své.

Nelehké chvíle plné nejistoty a pochybností prožíval i mladý následnický pár. Zvláště těžká byla situace Zity, její italsko-francouzský původ a to, že její dva bratři Sixtus a Xaver bojovali proti Němcům v belgické armádě a další Elias, Renatus a Felix zase v armádě rakousko-uherské. V nadšené atmosféře prvních týdnů válečného konfliktu navštívil následník trůnu Karel s manželkou Zitou Budapešť a svou přítomností na vsudypřítomné davy lidí velmi zapůsobil.⁵⁰ Následník trůnu, který se na krátký čas vracel do Vídně, se i s manželkou Zitou a dětmi stěhoval z Hetzendorfu do Schönbrunnu. Mladá rodina, zejména Zita s malým synem Ottou tak představoval pro císaře na sklonku jeho života vítané

⁴⁹ PERNES, J., *Poslední Habsburkové – Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s. 87.

⁵⁰ GALANDAUER, J., *Karel., poslední český král*, s. 80.

rozptýlení a zpestření jeho všedních dnů.⁵¹ Karel byl také o politickém dění v zemi již o něco více informován díky rakouskému ministerskému předsedovi, jenž nařídil ostatním politickým představitelům, aby byl následník trůnu o dění pravidelně informován.⁵² Karel se poté přesunul společně s vrchním velitelstvím armády do Přemyšle a poté z důvodu postupujících ruských jednotek také do Těšína. Zde se dostal do bližšího kontaktu s vrchním velitelem armády Conradem von Hötzendorfem. Karel v Přemyšli a v Těšíně vystupoval ve funkci jakéhosi posla či prostředníka mezi děním na frontě a císařským domem. Conrad von Hötzendorf se o této funkci vyjadřoval s jasně patrnou dávkou pohrdání a sarkasmu. Karel v jedné ze zpráv z konce roku 1914 psal o náčelníkovi generálního štábu: „*Conrad, velmi geniální, často však žádá od jednotek příliš mnoho ... Žádná znalost lidí. Rád vyměňuje generály kvůli nějaké maličkosti a vyvolá tak v armádě neklid ... Vím co znamená i v míru výměna velitele pro pluk, co teprve ve válce.*“⁵³

Plány, se kterými německé a rakousko-uherské velení vstupovalo do války, nevycházely. Na Marně Francouzi německá vojska zastavili a c. a k. armáda utrpěla na ruské frontě velké ztráty. Dne 23. května 1915 vyhlásila Itálie Rakousku-Uhersku válku a Karel byl přeložen k 20. armádnímu sboru na italskou frontu. Poté se jednotky přesunuly na severovýchod. Karel se na frontě velmi osvědčil a ukázal se jako statečný voják. Uznání Karlově chování projevil dokonce i Conrad von Hötzendorf. Karel žádal císaře o povolání zpět do Vídně, neboť se chtěl více podílet na chodu rakousko-uherské monarchie a převzít větší zodpovědnost.⁵⁴

Část druhá – Karel na trůně 1916 – 1918

2.1 Nástup Karla a styl jeho politiky

Koncem roku 1916 pak došlo k jedné ze zásadních událostí v Karlově životě. Ve věku 86 let, 21. listopadu 1916 zemřel císař František Josef I. Karel působil v té době u své jednotky

⁵¹ SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s. 36.

⁵² POLZER-HODITZ, A., *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs*, s. 89.

⁵³ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 85.

⁵⁴ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 81.

v Segesváru když obdržel zprávu o zhoršujícím se stavu starého císaře. I přes těžký zánět na plicích úřadoval císař téměř do poslední chvíle a beze zbytku tak dostal své pověsti „prvního úředníka v zemi“. Císařův stav se však stále zhoršoval a trpěl vysokými horečkami. Umřel okolo deváté hodiny večerní. Císařovna Zita později vzpomínala na pohnutou událost těmito slovy: „*Nikdo nechtěl promluvit první, několik okamžiků panovalo ticho. Princ Zdenko Lobkowitz pak přistoupil ke Karlovi, se slzami v očích ho pokřížoval na čele a řekl: Bůh žehnej Vašemu Veličenstvu. Poprvé byl můj manžel osloven císařským titulem.*“⁵⁵ Rakousko-Uhersko má nového císaře.

Pohřeb císaře Františka Josefa I. se konal 30. listopadu ve Vídni a již tato událost byla výraznou demonstrací nového a lidštějšího přístupu. V pohřebním průvodu kráčela císařovna Zita se synkem Ottou po boku Karla, nikoliv několik kroků za ním, tak jak tomu bývalo zvykem. I tento zdánlivě drobný čin zapůsobil na přítomné lidi velmi velmi příznivě. Malý Otto byl pro ně jakýmsi znakem a symbolem naděje na budoucnost habsburské monarchie.⁵⁶

Nový císař Karel I. začínal svou vládu v nelehkých časech. Rakousko-Uhersko se potýkalo se stále větším nedostatkem zásobování, upevňovala se stále silnější závislost na Německu, objevují se četné konflikty uvnitř říše. Obyvatelstvo projevovalo stále větší nespokojenost s vývojem válečné situace. Velkou roli zde hrála také stále větší deziluze z trvání války, kdy její konec byl stále jakoby v nedohlednu. Všichni se domnívali, že se bude jednat jen o krátký konflikt, který nebude mít dlouhé trvání, ale mýlili se. Obyvatelé Rakouska ani neprojevovali příliš velký smutek nad císařovým skonem, ani radost z nového panovníka. Je to jistě pochopitelné, neboť se v té době potýkali s celou řadou jiných problémů.

Habsburská říše sice měla nového císaře, avšak o jeho plánech a politickém směřování se příliš mnoho nevědělo. Mnozí vysocí političtí představitelé s určitou dávkou jízlivosti tvrdili, že je to proto, že žádný politický program nemá. Karel krátce po úmrtí císaře vydal manifest nazvaný *Mým národům*, ve kterém mimo jiné stojí: „*Chci činiti vše, aby hrůzy války a oběti války byly co nejdříve zažehnány, aby těžce pohřešované požehnání míru byla Mým národům opět získána, jakmile tomu dovolí čest našich zbraní, životní podmínky Mých států a jejich spojenců vzdor našich nepřátel.*“⁵⁷ Již v těchto větách vytyčil císař svůj jasný a hlavní cíl. Co

⁵⁵ Zita v rozhovoru s Brook-Shepherdem. In: Brook-Shepherd, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, Molden Taschenbuch –Verlag, 1968, s. 60.

⁵⁶ SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s. 40.

⁵⁷ Večerník práva lidu. *Mým národům*, 23.11 1916, ročník 5. s. 1.

nejdříve skoncovat s válkou a uzavřít mír a to i za cenu případných územních ztrát. Tuto snahu s ním plně sdílela i jeho manželka Zita. Bylo to přirozené, oba byli vychováni jako katolíci, soucit s trpícími lidmi a humanismus pro ně byla věc zcela samozřejmá. Karel také chtěl, aby se Rakousko-Uhersko pokud možno zbavilo své stále silnější závislosti na Německu, ve které spatřoval velké nebezpečí. Usiloval o smíření a co největší autonomii jednotlivých národů habsburské monarchie. Podobně jako jeho strýc František Ferdinand d'Este, byl i Karel přesvědčen, že reforma říše je nezbytnou nutností k tomu, aby přežila. Aby však k nějakým reformám vůbec mohlo dojít, musí být především uzavřen mír. Podle císařovny Zity Karel svou myšlenku federalizace monarchie začal promýšlet již okolo roku 1911, tedy již dávno před válkou. „*Dualismus není spravedlivý a nejde dost do hloubky. Jediné řešení je federace, stejné možnosti všem národům.*“⁵⁸

S nástupem nového císaře do úřadu nastala řada změn nejen personálního rázu, ale především zcela jiný způsob vedení dvorské kanceláře. Nastal posun k uvolněnějšímu, více modernímu stylu, zcela v duchu nového století. Do kanceláří byly zavedeny nové technologie, jako například telefon. Mizela svázanost a škrobenost přísné španělské etikety, jež zde vládla v dobách císaře Františka Josefa I. Starý císař byl při jednání s úředníky sice vždy zdvořilý a taktní, avšak pohyboval se vždy ve zcela neosobní, úřední rovině. Bylo by pro něj nemyslitelné, aby se s úředníky bavil o osobních věcech. Karel byl mladý, spontánní a užíval v jednáních se zaměstnanci mnohem osobnějšího a vřelejšího tónu. Měl více sklony k prostšímu, důvěrnějšímu způsobu chování.⁵⁹

Karlova schopnost navazovat bezprostřední styky s prostými lidmi a nenucenost, s jakou k těmto lidem přistupoval, byla patrná již v dobách jeho vojenské služby v Brandýse nad Labem a nejvíce ji uplatnil právě ve válečných časech. I toto je bezpochyby znakem toho, že Karel již patřil k novému, modernímu stylu vládnutí. Snažil se být panovníkem, který si stále byl vědom odkazu svých předků a jejich mnohasetleté tradice a hluboce si jich vážil, zároveň však neztrácel kontakt s děním v zemi a byl plně nakloněn reformám a modernizaci. Tyto snahy, jak se ostatně po smrti Františka Josefa I. sám přesvědčil, však mnohokrát narazily na hradbu nepochopení zejména ze strany spolupracovníků a kabinetu zesnulého císaře. Změnit zvyky a tradice fungující již stovky let je věc nesmírně obtížná a takovouto změnu jistě nelze provést ze dne na den. Musí být postupná a prováděna s velkou opatrností a citlivostí. Bohužel, sotva stačil císař Karel tento proces vůbec započít, přišly změny zcela jiného rázu a

⁵⁸BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, s. 51.

⁵⁹SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, 1. vyd. Praha: Plejáda, 2010, ISBN 978-80-87374-22-1, s. 48.

bylo již příliš pozdě. Také následný krok císaře Karla v podobě jeho korunovace uherským králem vedl spíše k zamezení jeho reformních plánů a ještě většímu posílení dualistického spořádání

2.2 Dualismus a národnostní otázka

Takřka bezprostředně poté, co se stal císařem, navštívil Karla uherský ministerský předseda István Tisza a žádal ho, aby se nechal korunovat uherským králem. Císař této žádosti vyhověl a nabídku přijal. Krok to byl na první pohled zcela samozřejmý a Karel jej také tak chápal. Uhry již od vzniku dualismu v roce 1867 představovaly velmi důležitou část habsburské monarchie s velkou mírou autonomie. Měly svůj parlament a vládu, s Rakouskem je pak spojovala osoba panovníka. Také uherští političtí představitelé hráli v rakouském parlamentu a vládě velkou roli. Byli však také známí svou neústupností, tvrdohlavostí a silnou vazbou na svou zem, jejich tradicích a právech. Mnohé skupiny maďarských politiků začali usilovat o stále větší autonomii, v nejlepším a nejkrajnějším případě pak o úplnou samostatnost a odtržení od habsburské monarchie. Ostatně s dualistickým uspořádáním říše nebyl spokojen ani Karlův strýc František Ferdinand d'Este, který prosazoval myšlenku trialismu. Bylo však také známo, že nebyl maďarskému národu příliš pozitivně nakloněn.⁶⁰

Karel tyto antipatie nesdílel, i když si byl jistě vědom sebevědomí a odbojnosti maďarských politiků. Přijmout svatoštěpánskou korunu vnímal jako svou povinnost, jako slavnostní akt, potvrzení, že je nejen rakouským císařem, ale i uherským králem. Nový šéf kabinetu a také císařův dlouholetý osobní přítel hrabě Arthur Polzer-Hoditz však mínil, že přijetí uherské koruny by bylo chybným krokem. Znamenalo to faktické potvrzení dualismu, tedy něčeho, co Karel sám kritizoval a co chtěl změnit. Namítal také, že uherský sněm nelze považovat za představitele uherského národa, neboť tehdejší volební řád poskytoval možnost politické účasti jen malé části obyvatelstva a Karel by tedy měl s nějakým definitivním rozhodnutím ještě počkat. Byl také názoru, že korunovace bude znamenat značné ztížení císařových snah o reformu říše.⁶¹

Snahy hraběte Polzer-Hoditze byly však již marné. Karel žádost Istvána Tiszy přijal. Samotná korunovace, stanovená na 30. prosince 1916, pak proběhla v takřka identickém

⁶⁰ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s.121-122.

⁶¹ POLZER-HODITZ, A., *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs*, s.174.

duchu Karlova předchůdce císaře Františka Josefa I.⁶² S ohledem na válečnou situaci však přece jen v poněkud skromnějším a umírněnějším duchu. I přesto se však jednalo o velkolepou a slavnostní událost, plně v souladu se starobylými tradicemi. Akt korunovace nového uherského krále pak proběhl v chrámu sv. Matyáše v Budapešti.⁶³ Karel byl opásán mečem svatého Štěpána a na hlavu mu byla posazena koruna. Jako habsburský císař byl Karlem I., ale jako uherský král byl Karlem IV. Korunována byla rovněž císařovna Zita, které byla koruna přidržena u jejího ramene na znamení toho, že bude vždy věrně stát při manželově boku.⁶⁴ Venku před chrámem svatého Štěpána pak Karel složil slavnostní přísahu ve které mimo jiné slíbil, že „*se nedotkneme hranic Uher a přičleněných zemí, ani toho, co k těmto zemím z jakéhokoli titulu patří. Nezmenšíme území, budeme je zvětšovat a rozšiřovat, jak jen to bude možné.*“⁶⁵ Bylo tak zřejmé, že plány Karla na reformu monarchie tak budou jen velmi těžko proveditelné. Podle císařovny Zity se císař v té době příliš obával možných vnitropolitických komplikací a třenic. Uhry byly pro habsburskou monarchii bezpochyby jedním z hlavních pilířů. Během války byly také hlavním centrem zásobování pro Rakousko-Uhersko. Problémy mezi jednotlivými národy byly velmi závažnou otázkou, ale pro císaře bylo v té době nejdůležitější co nejrychleji ukončit válku.⁶⁶ Hrabě Arthur Polzer-Hoditz se později k otázce korunovace a Istvánu Tiszovi vyjádřil těmito slovy: „*Korunovací na uherského krále převzal císař Karel plnou panovnickou moc nad Uhry, kterou mu propůjčila svatá koruna. Ve skutečnosti však od tohoto okamžiku nebyla určující jeho, ale Tiszova vůle. I když Tisza později ztratil funkci ministerského předsedy, byl nadále vůdcem parlamentní většiny, a měl tak hlavní slovo ve všech vládních záležitostech. Kam tvrdohlavost tohoto muže dovedla, je známo z jeho konce.*“⁶⁷

V souvislosti s Karlovou uherskou korunovací se jistě nabízela i otázka jeho korunovace králem českým. K této události však podobně jako v případě Františka Josefa I. nikdy nedošlo. Uherští a němečtí politici se domnívali, že by mohl být českou korunovací narušen dualismus, obávali se, že by Češi náhle získali větší práva, což bylo proti zájmu těchto

⁶² Císař František Josef I. byl korunován uherským králem v roce 1867, krátce po rakousko-uherském vyrovnání.

⁶³ Celou korunovací a její průběh zachytil uherský diplomat a člen parlamentu, hrabě Miklós Banffy (1873-1950) ve své knize *Writing on the Wall: The Transylvanian Trilogy*, Arcadia Books, 2009, z maďarštiny do angličtiny přeložil P. Thorsfield. Podobně jako sňatek Karla a Zity byla i uherská korunovace filmována a existuje z ní něco přes minutu dlouhý záznam. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=affnfaDx1i4>, navštíveno dne: 11.3. 2014.

⁶⁴ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 98.

⁶⁵ BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, s. 68, viz. příloha: obr. č. 2

⁶⁶ Tamtéž, s.103.

⁶⁷ POLZER-HODITZ, A., *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs*, Wien, s.178, pozn. I. Tisza byl v roce 1918 zastřelen v Maďarsku během revolučních nepokojů.

politiků. V souvislosti s možným znovuotevřením parlamentu se počátkem roku 1917 tato otázka možné české korunovace objevila znovu. Značnou iniciativu v tomto vyvíjeli zejména Antonín Švehla, vůdčí představitel agrární strany, a také místopředseda Národního výboru a přední český historik Josef Pekař. U příležitosti možné císařovy návštěvy Prahy pak Pekař vypracoval text, ve kterém ujišťoval císaře o loajálnosti českého národa k habsburské říši, avšak text obsahoval i celou řadu výtek týkající se zejména dualismu, vojenské byrokracie i stále silnějšího pouta Rakouska-Uherska k Německu.⁶⁸ Je známo, že Karel o korunovaci ještě koncem roku 1916 opravdu uvažoval. Proti tomuto úmyslu se však ostře ohradil tehdejší ministerský předseda Clam-Martinic, který i přes svůj český původ dával najevo stále silnější sympatie k Německu. Myšlenka korunovace Karla českým králem pak také jistě nebyla v zájmu těch českých politiků, kteří usilovali o samostatnost českého národa. Byla by výrazně v rozporu s jejich snahami o vymanění se z područí habsburské monarchie.

Česká politika, která se nacházela v dosti neutěšené situaci, zaznamenala přece jen určité oživení vznikem Českého svazu a Národního výboru v listopadu 1916, avšak čeští politici neměli v té době příliš příležitostí vystoupit se svými požadavky či se nějak snažit o jejich prosazení. Rakouský parlament od vypuknutí války nezasedal a k jeho znovuotevření došlo až v polovině roku 1917. Češi se navíc v říši a zejména u armádního velení netěšili příliš dobré pověsti. Čeští vojáci byli mnohdy vnímáni jako málo loajální k říši, stavící se negativně k válce, pořádající různé odbojné vzpoury a snad až příliš ochotně se vzdávající nepříteli. Také zatčení českých politiků Karla Kramáře a Aloise Rašína, jejich obvinění z velezrady a následné odsouzení k smrti, tuhle pověst v očích rakousko-uherských a německých politiků jakoby jen potvrzovalo.⁶⁹

V samotných Čechách se již takřka od samého počátku války přistupovalo k řadám *opatření* namířených proti jakýmkoli projevům neposlušnosti ve veřejném a politickém životě. Byla uzavřena říšská rada, pozastavena činnost soudů, přibývalo rovněž osob obviněných z velezrádného jednání.⁷⁰ Svou činnost byla také nucena ukončit různá periodika, jako například časopis *Čas* a probíhala zatčení novinářů, jako byl redaktor *Národních listů* Červinka a zatčení byli zde již zmínění politici Karel Kramář, Alois Rašín a předseda národně sociální strany Václav Klofáč. Spisovatel J. S. Machar o situaci v zemi píše: „... *všecka občanská práva byla zrušena, nebylo svobod osobních, nebylo svobod ústavních, byly jen*

⁶⁸ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 141.

⁶⁹ Galandauer, J., *Poslední český král*, s. 140.

⁷⁰ PERNES, J., *Poslední habsburkové – Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s. 98.

*vojenské soudy, a ty pracovaly, jak pracovat musely, čeští lidé byli vyšetřováni a souzeni soudci slůvka českého neznajícími, nikdo nebyl jist ve dne ani v noci, pršely provazy, ... všechno bylo podezřelé, celý národ byl podezřelý. Od perzekuce pobělohorské nebylo krutější nad tuto vojáckou, v letech 1915-16 v království českém prováděnou.*⁷¹

České snahy o úplnou autonomii jsou neodmyslitelně spjaty především s osobou budoucího prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. Čechy opustil v roce 1914 a společně s Edvardem Benešem a Milanem R. Štefánikem, důstojníkem a pilotem francouzské armády, se stal vůdčí osobností českých snah o samostatnost. Působil v Anglii, Francii a Spojených státech, kde se stýkal s vůdčími politickými představiteli těchto zemí. V tomto úsilí našel společnou řeč s historikem a profesorem pařížské Sorbonny Ernstem Denisem, který byl rovněž horlivým zastáncem české samostatnosti. V roce 1915 napsal Masaryk v textu určeném britské vládě: *„Rakousko je degenerované, je to katolické Turecko. Ztratilo svůj smysl existence.*“⁷²

Počátkem roku 1917 byla v Paříži ustanovena Československá národní rada, jíž předsedali Masaryk a Beneš. Téhož roku byly také vytvořeny České legie působící v Rusku a ve Francii také vzniklo české národní vojsko. Masarykova pozice jako exilového politika nebyla vůbec jednoduchá. Jen těžko se mohl opřít a nějak více spoléhat na českou politickou scénu, která byla stále úzce spoutána s monarchií a ujišťovala císaře o své loajalitě. Hlavním cílem Masarykovy Československé Národní rady bylo přesvědčit a získávat co nejvíce zahraničních politiků, novinářů a samozřejmě také veřejnosti pro myšlenku vytvoření samostatného Československa. Hlavní oporu národní rady pak zpočátku představovali hlavně čeští a slovenští krajané žijící v zahraničí, především ve Francii, Anglii či Americe. Vytvoření vlastních vojenských jednotek pak bylo z Masarykova pohledu klíčovým bodem snah o samostatnost. Důležité bylo také uznání této samostatnosti i z mezinárodního hlediska. V roce 1915 se Masaryk k této otázce vyjádřil: *„Postavíme-li armádu, dostaneme se tím do nového právního postavení k Rakousku i Spojencům... Tím se vytvoří politická situace, která nám umožní ve chvílích mírového jednání dosáhnout alespoň minima našich požadavků. V každém případě nebudou moci spojenci ni Vídeň přejít kolem nás mlčky, budeme-li mít vojáky.*⁷³

⁷¹ PERNES, J. *Poslední Habsburkové. Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s. 112

⁷² SÉVILLIA, J., *Státní císařovna Zita Habsburská*, s. 75.

⁷³ GALANDAUER, J., *Rozpad rakousko-uherské monarchie a nové politické uspořádání středoevropského prostoru*. Dostupné z : <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/rozpad-rakousko-uherske-monarchie-a-nove-politicke-usporadani-politickeho-prostoru/>>, navštíveno dne: 21.2. 2014.

Samotná česká politika se však v průběhu roku 1916 i roku následujícího nesla v duchu loajálnosti a věrnosti k dynastii. Alespoň o tom tedy neochvějně přesvědčovaly nejrůznější holdovací projevy českých zastupitelů, kteří ujišťovali nového panovníka o své oddanosti. Delegace českých poslanců byla dokonce přítomna i na císařské korunovaci v Budapešti, byť jejich role zde byla opravdu druhořadá. Pozice českých politiků a poslanců byla paradoxně také ztížena již zmiňovaným nástupem nového ministerského předsedy, hraběte Clam-Martinice. Ten se postupem let stal spíše proněmecky smýšlejícím politikem a vůči Čechům se začal stavět spíše opozičně a nepřátelsky.⁷⁴ Záměr císaře Karla dosadit na post ministerského předsedy člověka pocházejícího z řad české šlechty, aby poněkud uklidnil české politiky, tak nakonec moc úspěšný nebyl. Delegace českých poslanců se několikrát pokoušela prosadit si audienci u císaře, jejíž součástí by byl i případný návrh na českou korunovaci, avšak slyšení se nakonec neuskutečnilo. Svou roli v tom bezpochyby hrál i Clam-Martinicův postoj.

Určité snahy o autonomii začaly postupně vyvíjet i jihoslovanské státy. Částečně se přitom opíraly o pomoc států Dohody. V roce 1915 založil například jeden z chorvatských politiků Ante Trumbić v londýnském exilu Jihoslovanský výbor a v dohodě uzavřené na Korfu v roce 1917 se počítalo s utvořením samostatného království, v němž by vládla srbská dynastie. Toto uskupení mělo pak zahrnovat Srby, Chorvaty a Slovincy.⁷⁵ Objevovaly se také problémy s rumunskou komunitou v Sedmihradsku, kteří se chtěli stát součástí Rumunska. Podobný případ byl i v otázce Italů v Tyrolsku a na Jadranu volajících po sjednocení s Itálií. Nejistá byla i budoucnost Rusínů a Poláků. Tyto národnostní otázky se stávaly stále ožehavějšími a vyhrocenějšími. Tento stav tak rozhodně nepřispíval k celistvosti a jednotnosti habsburské monarchie.⁷⁶ Němci a Maďaři se přitom spíše bránili změnám ve vnitřnímu uspořádání monarchie. Oproti tomu slovanské státy se stále hlasitěji dožadovaly větší rovnoprávnosti. Do této národnostní otázky se vložily také státy Dohody, jež požadovaly osvobození národů žijících pod Rakousko-Uherskem. Jednalo se zejména o Rumuny, Slovincy a Čechoslováky. Tyto národy a zejména tedy jejich političtí představitelé však pod tlakem Vídně tyto požadavky počátkem roku 1917 důrazně odmítly a vyslovily se pro setrvání v rámci habsburské říše. Doufaly tak přece v jisté zlepšení poměrů a nastolení

⁷⁴ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 131.

⁷⁵ SÉVILLIA, J., *Státní císařovna Zita Habsburská*, s. 75.

⁷⁶ PROKŠ, P., *Habsburkové a velká válka 1914-1918*, s. 119.

příznivějšího kurzu. K výraznějším změnám však stále nedocházelo a Vídeň tak i nadále pokračovala v kurzu německé dominance v Předlitavsku.⁷⁷

Národnostní otázka se tak ukázala být jedním z největších problémů habsburské monarchie. Dualistické uspořádání z roku 1867 tento problém nevyřešilo a ostatní národnosti v monarchii se začaly stále více domáhat svých práv. Císař Karel však svou uherskou korunovací dualismus spíše posílil.

2.3 Karlův vztah k armádě a k Německu

S nástupem nového císaře Karla došlo ke změnám nejen v oblastech administrativních a politických, ale i v oblasti armády. Již koncem roku 1916 skládali vojáci císaři slavnostní přísahu a Karel stanul v čele rakousko-uherské armády. V prosinci 1916 vydal toto prohlášení: „*Při výkonu Mých panovnických práv přejímám Vrchní armádní velitelství, a tím také vrchní velení veškerých ozbrojených sil Své armády a Svého loďstva. Mým zástupcem určuji polního maršálka arcivévodu Fridricha.*“⁷⁸

Karlův vztah k vojákům byl vždy velmi osobní. V době, kdy byl následníkem trůnu se osobně účastnil ofenzivy v jižních Tyrolech, kde měl pod svým velením armádní sbor.⁷⁹ Se svými vojáky tak každodenně čelil nepřízní počasí a obtížnému vysokohorskému terénu. Vždy také dbal na to, aby bylo o raněné vojáky v daných možnostech co nejlépe postaráno. Tvrdě byly také trestány krádeže, drancování a plnění území. Císař Karel byl ve své době jeden z mála panovníků, který tedy měl bezprostřední zkušenost z fronty. Setkával se zde na vlastní oči s nesmírně tíživými podmínkami, množstvím mrtvých a raněných. I v tomto se nový císař lišil od vysoce postavených generálů a monarchů, z nichž mnozí řídili válku jen na dálku a „po telefonu“ ze svých kanceláří, aniž by se setkali se skutečnými podmínkami, které

⁷⁷ Tamtéž, s. 155.

⁷⁸ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 119.

⁷⁹ Přílohy: obr. č. 3

na frontě panovaly. Karlovi vojáci a důstojníci chovali svého císaře ve velké úctě i ještě dávno po válce, o čemž svědčí příhoda zaznamenaná v pražském tisku. V roce 1924 vyzvalo několik rakouských důstojníků na souboj bývalého pruského ministra války von Steina, neboť se dopustil urážky zesnulého císaře Karla, když prohlásil, že známou Sixtovou aférou se dopustil zrady Centrálních mocností. K souboji sice nakonec nedošlo, nicméně jak je vidět, důstojníci byli ochotni se za svého bývalého císaře i bít.⁸⁰ Zkušenosti z fronty tak Karla jen utvrdily ve snahách ukončit válku co nejdříve. I on si bezpochyby přál válku vyhrát, ale ne za cenu dalších tisíců mrtvých vojáků. Vždy dbal na to, aby při vojenských operacích nedocházelo ke zbytečným ztrátám na lidských životech. To byl způsob uvažování, jenž byl německým vrchním velitelům zcela cizí. Na mírové úsilí rakouského císaře pak nutně museli pohlížet s despektem a vykládali si je jako projev slabosti. Navíc vztah nejužších rakousko-uherských spojenců, tedy Německa k novému císaři byl velmi zdrženlivý, téměř přezíravý. U nejvyšších německých představitelů panoval dojem, že Karel je příliš mladý, nezkušený a bude velmi snadno ovlivnitelný. Co se týče politické situace, Němci zvažovali možnost ponorkové války, avšak panovaly obavy, aby tento krok nevyprovokoval Spojené státy ke vstupu do války. Rovněž Karel se obával, že pokud se tak stane, jsou Ústřední mocnosti ztraceny. Navíc představa neomezené ponorkové války zahrnující i útoky na civilní plavidla tedy rozhodně nekorespondovala s Karlovým humanitním smýšlením a jeho mírovým úsilím. Přesto byl však později nucen pod tlakem okolností souhlasit s plány Německa na ponorkovou válku. Učinil tak po těžkém rozhodování a zvažování: „*Až do poslední chvíle jsem se všemožně snažil, abych zabránil ponorkové válce. Ale nakonec jsem musel, ať jsem již měl jakékoliv pocity a náhledy ustoupit. Nemůžeme dělat nic jiného než s největší horlivostí usilovat o mír.*“⁸¹ Karel byl dlouhodobým kritikem poměrů jednání německého císaře a jeho vojenských velitelů. Z návštěvy německého vrchního velitelství v prosinci 1916 odjížděl Karel zcela rozčarován z tamějších poměrů. Německé ministerstvo zahraničí hrálo jen druhořadou roli a hlavní úlohu v rozhodování mají jen vojenští generálové. Také si stěžoval na ignoranci německého císaře Viléma II. v oblasti ekonomické situace a také na to, že zcela vůbec nebere v potaz stále sílící únavu obyvatelstva z války.⁸² Neomezená ponorková válka pak byla Německem zahájena 1. února 1917 a zahrnovala rovněž útoky na civilní a dopravní plavidla vezoucí ze Spojených států zásoby státům Dohody. Tyto kroky si Spojené státy nenechaly líbit a vyhlásily v dubnu roku 1917 Německu válku. V otázce Rakouska-Uherska

⁸⁰ *Pražský ilustrovaný zpravodaj*, ročník 1924, číslo 200, s. 39.

⁸¹ PROKŠ, P., *Habsburkové a velká válka 1914-1918*, s. 145.

⁸² SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 51.

Spojené státy dlouho váhaly, byly si vědomy postoje císaře Karla ke krokům Německa a s habsburskou monarchií ještě poměrně dlouhou dobu udržovaly diplomatické styky. Avšak v prosinci 1917 nakonec vstoupily Spojené státy do války i s Rakousko-Uherskem.⁸³

Jednou z nejméně výraznějších změn, která byla Karlem v počátku jeho panování v oblasti armády provedena, bylo přeložení Nejvyššího armádního velitelství z Těšína do Badenu. V Těšíně sídlil generální štáb armády Rakouska-Uherska od listopadu 1914 do konce roku 1916. Do Těšína se přesunul z města Nowy Sacz z důvodu postupující ruské protiofenzivy, která se posunula ke Karpatům a Krakovu. Bylo tedy rozhodnuto o přesunu do Těšína ve Slezsku. Nedaleko Těšína ve městě Pszcny se také nacházelo armádní velitelství Německa.⁸⁴ Karel byl dlouhodobým kritikem poměrů, které v Těšíně panovaly. Byl vždy proti rozmařilým banketům a recepčním, které se zde pořádaly, důstojníci si do Těšína běžně zvali své manželky a přítelkyně. Těšín se také postupem času stal velice důležitým a vlivným mocenským centrem. S tím hodlal Karel skoncovat a rozhodl se tedy pro přesun armádního velení do Badenu, ležícího nedaleko Vídně. Karel si zde také nechal zřídit svou vojenskou kancelář a krátce zde sídlila i manželka Zita s dětmi, která se však zakrátko přestěhovala na blízký zámek Laxenburg. V Badenu se poměry razantně změnily. Byl konec s bohatými hostinami, plnými vybraných jídel. Ta nyní dodávala vojenská kantýna, manželkám a přítelkyním byl pobyt v Badenu zakázán.⁸⁵

Císař se také rozhodl pro značné omezení pravomocí vojenských soudů a jedním z nejméně výraznějších kroků tohoto nového směru bylo zrušení rozsudků smrti nad českými politiky A. Rašínem, J. Červinkou, K. Kramářem a J. Zamazalem. Tyto rozsudky byly změněny na tresty vězení.⁸⁶ S tímto krokem se mimochodem císař Karel názorově rozcházel se svou manželkou, císařovnou Zitou, jež v tomto případě zastávala tvrdší přístup. Císařovna se stejně jako její manžel velmi živě zajímala o raněné vojáky přijíždějící z fronty, pravidelně navštěvovala nemocnice a byla patronkou řady dobročinných organizací a ženských spolků. Veřejností bylo velmi kladně hodnoceno císařovno velmi skromné a přátelské vystupování.

⁸³ DEMMERLOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 106.

⁸⁴ OTIPKA, M., *Vánoce 1916. V zákopech se umíralo, ale v Těšíně generalita tancovala*. Dostupné z : ><http://ostrava.idnes.cz/vanoce-1916-v-zakopech-se-umiralo-ale-v-tesine-generalita-tancovala/>, navštíveno dne: 28. 12. 2013.

⁸⁵ GALANDAUER, J., *Karel I. poslední český král*, s. 119.

⁸⁶ Tamtéž, s. 119.

Sám císař o své ženě hovořil s uznáním jako o „pravé ženě vojáka“ a ocenil její chování během války.⁸⁷

Počátkem roku 1917 Karel odvolal z funkce náčelníka generálního štábu Conrada von Hötzendorf. Jeho nástupcem se stal velitel 1. armády Arz von Strassenburg. V počátcích války byl úspěšným velitelem, avšak také úzce spolupracoval s vrchním německým velením.⁸⁸ Karlovy vztahy s Hötzendorffem byly již od počátku války velice napjaté. Již v době Karlovy služby v Přemyšli a později v Těšíně se spolu názorově střetávali a von Hötzendorf zaujímal k následníku trůnu dosti přezíravý postoj. Také o Karlově tehdejší funkci prostředníka mezi armádním velitelstvím a císařským domem se vyjadřoval s pohrdáním. Tyto vztahy se příliš nezměnily ani s nástupem Karla na trůn. Stejný názor jako její manžel měla na Hötzendorfa i císařovna Zita. U ní se tyto antipatie týkaly zejména Hötzendorfova neuspořádaného soukromého života. Karel měl důrazné výtky ke Conradovu snad až příliš sebevědomému chování, přezíravému vztahu k vojákům a nedostatku úcty k osobě císaře i dynastii. Také mu vytýkal, že válku řídí hlavně ze svého úřadu v Těšíně.⁸⁹

Odvolanému Hötzendorffovi nabídl Karel velení vojenské skupiny v Tyrolsku a ten císařovu nabídku nakonec po delším zvažování přijal. Byl také za své zásluhy odměněn vojenským řádem Marie Terezie. Bylo však zřejmé, že jeho vztahy s císařem byly velmi chladné a na veřejnosti se omezovaly na čistě zdvořilostní rovinu. Hötzendorf se svými antipatiemi k císaři netajil ani po skončení války. A tak zatímco v Rakousku bylo vrchní vojenské velení zbaveno své hlavní výkonné moci, v sousedním Německu tomu bylo právě naopak. Nejvyšší vrchní velení v čele s generály Ludendorffem a Hindenburgem prakticky převzalo rozhodování v zemi. Po zbytek války to pak budou právě tito lidé, jež budou určovat politické i vojenské směřování Německa.⁹⁰

Vztah k Německu

Vztahy mezi císařem Karlem a jeho německými spojenci byly vždy rozporuplné. Rakouský císař se zcela oprávněně obával stále silnější závislosti habsburské monarchie na svém německém spojenci. Německo a jeho válečné velení dávalo zcela ostentativně najevo svou vojenskou převahu nad Rakouskem. Tato dominance se pak ještě prohloubila v září

⁸⁷ HEALY, M., *Vienna and the Fall of the Habsburg Empire: Total war and everyday life in World War I.* Cambridge University Press, 2004, s. 296.

⁸⁸ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 95.

⁸⁹ GALANDAUER, J., *Karel I. poslední český král*, s. 116.

⁹⁰ Tamtéž, s. 121

1916, kdy bylo zřízeno Nejvyšší válečné velení. Německo tak dostalo pod svou kontrolu operační velení rakousko-uherské, bulharské a turecké armády. Německé velvyslanectví v této době začalo zasahovat i do vnitřních politických poměrů v Rakousku, začalo také výrazné potírání slovanského elementu v monarchii a mělo být zabráněno jejímu šíření. V polovině války tedy začalo zcela reálně hrozit, že by se Rakousko-Uhersko mohlo stát součástí Německa a ztratilo tak svoji samostatnost a suverenitu. Z vojenského hlediska byla monarchie plně ve vleku Německa, z tohoto pohledu bylo samo příliš slabé a bylo tak odkázáno na své německé spojence. Pokud by Německo válku vyhrálo, jeho vliv nad habsburskou monarchii by se zcela jistě ještě prohloubil.⁹¹

V průběhu války Karel několikrát důrazně upozornil německé velení i německého císaře Viléma II. na vyčerpanost vojenských sil, nedostatečné zásobování vojenských jednotek i civilního obyvatelstva a z toho plynoucí podvýživu. Veškeré Karlovo naléhání se však minulo účinkem. Německé vojenské velení stále jen upozorňovalo na úspěchy na západní frontě a účinnost neomezené ponorkové války. Německo svou nadřazenost Rakousku hodlalo zvýšit i v oblasti hospodářské. Berlínská diplomacie navrhovala na jaře 1917 zavedení společného trhu mezi oběma zeměmi. Tento návrh Německa však Karel důrazně odmítl.⁹²

Císař Karel si jistě velmi dobře uvědomoval jaká strádání dlouhá válka přináší jeho vojákům a civilnímu obyvatelstvu a jeho snahou bylo válku ukončit. Přestože jeho armáda byla složena z mnoha národností, nepřinášelo to pro vojenskou výkonnost žádné větší komplikace. Rakušané, Češi, Poláci, Maďaři, Chorvaté, Slovinci, Rumuni a Rusíni úspěšně bránili monarchii až do 3. listopadu 1918, kdy Karel za Rakousko podepsal příměří. Okolo 350 000 vojáků padlo do zajetí a 400 000 vojáků se vrátilo do Rakouska. Pro Karla jako velitele jistě smutný konec, ale krveprolití skončilo. Během války zahynulo za Rakousko-Uhersko okolo 1 milionu vojáků, půl milionu zemřelo v zajetí a dva miliony utrpěly zranění.

⁹¹ *Císař ve válce*, Dostupné z: <http://mariaterez.web.cz/i009.html>, navštíveno dne: 19.4. 2014

⁹² SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 78

2.4 Reforma říše a sociální politika

Během posledních let vlády císaře Františka Josefa I. nedošlo v otázce reforem říše k žádným podstatným změnám. Jedním z výraznějších kroků k větší demokratizaci monarchie bylo všeobecné většinové hlasovací právo, které vstoupilo v platnost v roce 1907, avšak stále to byl jen jeden z kroků, které byly potřebné k tomu, aby rakousko-uherská monarchie přežila. Císař František Josef I. si byl nutnosti reforem jistě velice dobře vědom, avšak k nějakým výraznějším krokům v této oblasti se již neodhodlal. Svou roli v tom hrála také císařova konzervativnost a nechuť k jakýmkoli výraznějším změnám.⁹³

Rakousko-uherská monarchie stála na počátku 20. století před problémem vnitřního fungování říše. František Josef I. i přes svůj pokročilý věk vykonával svůj úřad velmi aktivně, zaběhnuté mechanismy v řízení státu však nehodlal nějak výrazněji měnit. Rakousko-Uhersko bylo duální monarchií, rozdělenou na Předlitavsko, zahrnující Rakousko, Království české, Markrabství moravské, Vévodství slezské a Zalitavsko, skládající se z Uherska a Bosny a Hercegoviny. Toto vnitřní uspořádání bylo po dlouhou dobu poměrně stabilní, ale protože monarchie byla celkem skládajícím se z mnoha národností, jejich sebeuvědomění postupně narůstalo. Národy jako Češi, Slovinci, Chorvaté, Rumuni či Poláci měli v rakousko-uherské vládě jen velmi málo svých politických představitelů a rakouská a maďarská hegemonie potlačovala jakékoli projevy národního uvědomění. Německá menšina pak měla velký vliv zejména v Čechách.

Větší naději na provedení nutných reforem pak přineslo jmenování Františka Ferdinanda d'Este následníkem trůnu. K tomuto kroku došlo v dubnu 1897, kdy císař František Josef I. písemně povrdil právo arcivévody Františka Ferdinanda d'Este na císařský trůn. Toto právo pak bylo oficiálně potvrzeno o rok později.⁹⁴

František Ferdinand d'Este se začal na převzetí trůnu cílevědomě připravovat. O nutnosti vnitřních reforem monarchie byl přesvědčen. Centrem plánů na vybudování nového Rakouska se stal zámek Belvedere. Skupina jeho poradců pak vypracovala řadu projektů posilující ústřední moc a zdůrazňující větší právo národů monarchie. Dualistická monarchie se měla změnit v trialismus. Ten spočíval ve vytvoření slovanského království na jihu. Postupem let však došel k názoru, že ještě vhodnějším řešením než trialismus by byla změna monarchie ve

⁹³ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 123.

⁹⁴ PERNES, J., *O trůn a lásku. Dramatický život a tragická smrt Františka Ferdinanda d'Este*, Praha: Brána, 2007, s. 99.

federaci národů s přihlédnutím k jejich etnickému a geografickému rozdělení.⁹⁵ Tyto první výraznější pokusy o reformu ale 28. června 1914 náhle ukončil.

Karel po svém nástupu na trůn tyto plány se svým strýcem plně sdílel. Jeho vztahy s Františkem Ferdinandem d'Este byly vždy na velmi dobré úrovni, s hraběnkou Chotkovou si rozuměla i Karlova manželka Zita. Sám František Ferdinand d'Este považoval Karla za svého žáka a pokračovatele svých myšlenek a reformních plánů na odstranění dualismu.⁹⁶ Karel byl tedy se směrem reformy Františka Ferdinanda d'Este velmi dobře seznámen a o nutnosti reformy byl rovněž přesvědčen a byl si jí velmi dobře vědom. S chodem a fungováním monarchie se však jako nový císař musel nejdříve podrobně seznámit, neboť císař František Josef I. v tomto směru neučinil téměř žádné kroky a Karla jako následníka trůnu do těchto záležitostí příliš nezasvěcoval.

Vládu nad monarchií Karel přebíral v době, kdy válečný konflikt propukl v plné síle. Válečná situace byla pro Rakousko-Uhersko ještě poměrně příznivá. Porazilo Rumunsko, Srbsko, Černou horu a situace na ruské frontě byla také poměrně stabilizovaná.⁹⁷ Velkým problémem však byla stále rostoucí vojenská, politická a hospodářská závislost na Německu. Ztráty na životech na frontách byly obrovské. Zemědělství a průmysl v Rakousko-Uhersku nestačily zásobovat armádu a ekonomické a sociální zhroucení monarchie se tak stávalo stále více reálnější. Karel si tuto situaci jistě uvědomoval, avšak realizování reformy v době války zkrátka nebylo možné. Problémem by také jistě byly Uhry, které by na likvidaci dualismu jen stěží přistoupily a politická nestabilita uprostřed války by znamenala rozpad monarchie. Z důvodu uklidnění rakousko-uherských vztahů také Karel přijal uherskou korunu.

Politická situace v monarchii nebyla v té době nejlepší. Parlament v Rakousko-Uhersku nezasedal od roku 1914 a ministerský předseda, hrabě Stürgkh řídil stát formou různých zákonných nařízení, neboli oktrojů, jež byly vydávány, aniž by je schválil parlament. Nový císař Karel byl rozhodnut zasedání parlamentu znovu obnovit. Říšská rada byla však znovu otevřena až 30. května 1917 a o den později pak císař Karel přednesl svou slavnostní trůnní řeč. Zdůraznil v ní sociální a demokratické principy monarchie, zaměřil se také na otázku sociální politiky a opět zdůraznil své myšlenky na nastolení nového směru politiky Rakouska-

⁹⁵ SEVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 26.

⁹⁶ GALANDAUER, J., *Karel I. poslední český král*, s. 68.

⁹⁷ Tamtéž, s. 107.

Uherska. Ta měla směřovat zejména k otázce větší autonomie a rovnoprávnosti národů a jejich práva na svobodný národní, sociální a kulturní rozvoj.⁹⁸

Karel se však přesto myšlenky na reformu monarchie tak úplně nevzdával a neopouštěl ji. K jeho idejím patřilo spravedlivé uspořádání mezi národy. Znovu se však ozývaly hlasy německých poslanců v Rakousku. Ti chtěli prosadit v českých zemích takový volební systém, ve kterém by měli navrch, ačkoli byli v Čechách jen menšinou. Císařův šéf kabinetu, hrabě Polzer-Hoditz navrhoval císaři plán na projekt přestavby státních institucí ve federativním smyslu. Také Karel byl proti stále většímu prosazování německého vlivu. Rozhodně si nepřál, aby jakýkoliv národ měl navrch nad ostatními. Polzer-Hoditz vypracoval projekt manifestu, v němž by jednotlivé národy měly v co největší míře autonomii. Tento projekt však náhle narazil na odpor ministerského předsedy Clam-Martinice. Ten nebyl příliš zastáncem autonomie národů a stavěl se k této otázce spíše negativně. Tento projekt tedy nakonec nebyl realizován z důvodu nesouhlasu ministerského předsedy. Karel nechtěl vyvolat vládní krizi v již tak dost problematickém období, a tak raději z těchto plánů ustoupil.⁹⁹

Karel se k dalšímu reformnímu pokusu odhodlal až 16. října 1918, kdy vydal takzvaný federalizační manifest. Plánoval v něm přeměnu Rakouska-Uherska ve federaci národních států, které by byly spojeny osobou panovníka. V manifestu mimo jiné stálo: „*Rakousko se má státi, jak tomu chtějí jeho národové, státem spolkovým, v němž každý národní kmen tvoří svůj vlastní státní útvar na území, jež obývá ... Tato nová úprava, která se nijak nedotýká celistvosti zemí svaté koruny uherské, má zabezpečiti každému jednotlivému státu národnímu jeho samostatnost.*“¹⁰⁰ Tento krok byl posledním pokusem o záchranu hroutící se monarchie, avšak bylo již příliš pozdě.

Válečná situace na frontách byla jen jednou stranou konfliktu. Neméně závažná byla i situace v zázemí. Čím déle válka trvala, tím více se pochopitelně zhoršovala situace obyvatelstva. Na frontu putovalo stále více mužů, kteří pak chyběli v zemědělství a průmyslu. Pole neměl kdo obdělávat, v továrnách chyběli dělníci. Bylo stále méně potravin, chybělo uhlí, začaly probíhat stávkové akce a propukaly pouliční nepokoje. Lidské a materiální zdroje v říši byly již téměř vyčerpány. Bylo stále zřejmější, že to již nebude dlouho trvat a c. a k. armáda nebude mít své vojáky kým nahrazovat. Rakousko trpělo nedostatkem potravin, chybělo uhlí

⁹⁸ PERNES, J., *Poslední Habsburkové. Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s. 167.

⁹⁹ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 66.

¹⁰⁰ SOVADINA, J., *Manifest císaře Karla I. (16. října 1918)*, Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/manifest-cisare-karla-i-16-rijna-1918/>, navštíveno dne: 15. 2. 2014.

a také benzin.¹⁰¹ Císař Karel se snažil situaci řešit, ale i jeho možnosti byly omezené. Přesto se však i drobnými kroky snažil situaci obyvatelstva zlepšit. V zimě roku 1916 vydal například nařízení, aby k rozvozu uhlí byli využíváni i koně z císařských stájí, neboť ve Vídni již téměř žádní koně nebyli. Stejná situace se také týkala automobilů, které byly zrekvírovány pro vojenské účely.¹⁰²

Sociální politika

Velké úsilí Karel věnoval řešení problémů v sociální oblasti. Postaral se o vylepšení zákona o zdravotním pojištění, který pocházel z roku 1888 a byl tedy již zastaralý. Zmírnil také nemírné zvyšování nájemného a ochránil tak ty nejhudší sociální vrstvy obyvatelstva před vystěhováním ze svých bytů. Již ve svém slavnostním projevu, který Karel pronesl u příležitosti znovuotevření parlamentu dne 31. května 1917, zdůrazňoval svůj zájem o oblast sociální péče a prosazování cílené sociální politiky. Nutností byla také účinná opatření v oblasti veřejné hygieny, boj proti nemocem, zlepšení péče o mladistvé a reforma trestního práva. Hodlal iniciovat také řadu kroků k ochraně dělnických vrstev a jejich práv a také k úpravě pracovní doby pro ženy a mladistvé.¹⁰³

Jedním z nejznámějších a bezpochyby nejdůležitějších kroků císaře Karla v oblasti sociální politiky pak bylo zřízení prvního ministerstva sociálního zabezpečení na světě. Tímto úkolem pověřil nejdříve ministerského předsedu Clam-Martinice. Po výměně ministrů pak tento úkol převzal nový ministerský předseda Seidler. Projekt zřízení ministerstva sociálního zabezpečení byl rozdělen na dvě části. Nejprve bylo 28. 12. 1917 založeno ministerstvo sociální péče. To se věnuje zejména pomoci lidem postižených válkou, sociálnímu zabezpečení, ochraně a právům zaměstnanců, pomoci nájemníkům a péči o mládež. Jejím prvním ministrem se stal dr. Viktor Mataj, který s Karlem na celém projektu osobně pracoval a byl s ním ve velmi úzkém kontaktu. Dalším ministerstvem, jež bylo založeno 28.7. 1918, pak bylo ministerstvo zdravotnictví. V jeho kompetenci byl zejména boj proti epidemiím a jejich šíření, dětské lékařství, hygiena na veřejných místech, zřizování nemocnic, pomoc raněným a válečným invalidům.¹⁰⁴

Velkou pozornost také Karel věnoval otázce zásobování. V lednu 1917 bylo vytvořeno rakouské ministerstvo pro zásobování. Hlavním dodavatelem pro zásobování Rakouska se

¹⁰¹ SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s. 51.

¹⁰² DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 126.

¹⁰³ FEIGL, E., *Kaiser Karl I. Ein Leben für den Frieden seiner Völker*, s. 101.

¹⁰⁴ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 76.

v době války staly Uhry. Ve stejné době jako ministerstvo pro zásobování byl také zřízen zvláštní výbor, jenž sloužil jako jakýsi můstek mezi Rakouskem a Uhrami pro dodávky obilí. Podle svědectví generála Landwehra von Pragena, který byl pověřen řízením tohoto výboru, císař Karel této otázce věnoval velkou pozornost a úsilí.¹⁰⁵

Jestliže Karlovy snahy o reformu říše bychom mohly označit jako neúspěšné, tak naopak v otázce sociální politiky bezpochyby uspěl. Karel se vždy prezentoval jako křesťanský panovník, jehož hlavní povinností bylo zasvětit svou vládu službě lidem a Bohu. Jeho zásluhou tak v Rakousko-Uhersku vznikla organizovaná a fungující síť sociálních a zdravotnických služeb, jež byla svého druhu opravdu ojedinělou a monarchie byla v západním světě první na světě s takto zřízenou sítí aktivních sociálních služeb.

2.5 Karlovo mírové úsilí

Poté, co Německo vyhlásilo zahájení neomezené ponorkové války, dospěl císař Karel k rozhodnutí zahájit proces vyjednávání o míru sám. Svou pozornost přitom zaměřil zejména na Francii. I když Francie patřila ke státům Dohody, tedy k oficiálním protivníkům Rakousko-Uherska, tak s monarchií přímo nebojovala. Francie vnímala jako svého hlavního nepřítele především Německo. Karel se tedy rozhodl pro zahájení tajných diplomatických jednání s Francií. K tomuto účelu hodlal využít prostřednictvím své manželky Zity svých příbuzenských svazků s rodinou Bourbon-Parma.

Zitini bratři Sixtus a Xaver bojovali v belgické armádě a udržovali důležité diplomatické styky na nejvyšších místech Francie a Velké Británie. Základní myšlenkou této mise bylo vyjednávání o uzavření míru. Byla tedy ujednána značně dobrodružná, ale především krajně nebezpečná akce. První kontakty byly navázány počátkem roku 1917, kdy princové Sixtus a Xaver navštívili ve švýcarském Neuchatelu svoji matku Marii Antonii z Braganzy. Ta jim zde předala dopis od svého zeťe, císaře Karla a Sixtus zase naopak tlumočil prostřednictvím dopisu požadavky států Dohody, které zahrnovaly několik bodů a to: Obnovení belgického království, včetně kolonie v africkém Kongu, navrácení Alsaska-Lotrinska Francii¹⁰⁶,

¹⁰⁵ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 74.

¹⁰⁶ Francie o Alsasko-Lotrinsko přišla v roce 1871.

obnovení Srbska a vydání Istanbulu Rusku. Některé z těchto požadavků byly značně problematické. Velkým problémem by jistě byla otázka Alsaska-Lotrinska či navrácení Istanbulu Rusku. Rusko by tímto krokem získalo možnost otevření přístupu ke Středozemnímu moři, což by v budoucnu mohlo představovat značný problém.¹⁰⁷

Další fází tajných vyjednávání byl pověřen hrabě Tamás Erdödy, spolehlivý přítel císaře Karla, jenž se s ním znal již od dětských let. Ten navázal se Zitinými bratry další kontakty a několikrát je v Neuchatelu navštívil. Bylo dohodnuto, že se oba bratři setkají ve Vídni s císařským párem osobně. Tajně projeli Švýcarskem, překročili rakouské hranice, kde na ně již čekal hrabě Erdödy. Ten jim měl být průvodcem a prostředníkem na této utajené cestě. Erdödy je odvezl autem do Vídně, kde pak 23. března 1917 proběhlo na zámku Laxenburg setkání Sixta a Xavera a Karlem a Zitou. I přes jistou pohnutost okamžiku bylo třeba jednat o velmi závažných věcech. Hovořilo se zejména o nezbytnosti uzavření míru. Pokud by se toto nezdařilo, muselo by se jednat o uzavření míru separátního mezi Rakouskem-Uherskem na jedné straně a Francií a Velkou Británií na straně druhé. Uzavření separátního míru bylo podle vzpomínek císařovny Zity tehdy vnímáno „*jako opravdu nejkrajnější možnost, selžou-li všechny ostatní případy*.“¹⁰⁸ Jednání byl přítomen i ministr zahraničí Otokar Czernin.

V dopise, který Karel Sixtovi předal, v podstatě uznával nárok Francie na území Alsaska-Lotrinska. Neměl také výraznějších námitek ani k otázce obnovení Belgie a nezávislosti Srbska. Váhal však ohledně Istanbulu a jeho postoupení Rusku. Dodnes se objevují diskuze, kdo byl vlastně pověřen sestavením dopisu. Císařovna Zita tvrdila, že dopis sestavil její manžel sám po vypracování několika předchozích verzí a návrhů.¹⁰⁹ Tato verze však není příliš pravděpodobná, vzhledem k dokonalé francouzštině plně vytříbených diplomatických obrátů. Císař Karel sice francouzsky hovořil, avšak je otázkou, zda by byl opravdu schopen sestavit sám dopis psaný takto dokonalými obraty. Podle spisovatele Jana Galandauera se objevila i teorie, že sestavením dopisu byl pověřen známý orientalista, profesor Alois Musil. Tato teorie později také přispěla k řadě fám a pomluv zdůrazňující *zradu* císaře Karla vůči bojujícímu Německu, kterému napomáhali jezuité, Češi a parmská rodina.¹¹⁰

Po setkání s císařským párem se Sixtus a Xaver vracejí z Vídně opět stejnou cestou do Francie, kde pak Karlův dopis předali francouzskému prezidentu Raymondůvi Poincarému, jenž

¹⁰⁷ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I*, s. 109.

¹⁰⁸ GRIESSER – PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna, rozhovor Zity s autorkou knihy 21.5 1984*, s. 110.

¹⁰⁹ BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser. rozhovor se Zitou*, s. 87.

¹¹⁰ GALANDAUER, J., *Karel I. poslední český král*, s. 164.

navázal také kontakt s anglickým králem Jiřím V. Ve Francii došlo mezitím k výrazným politickým změnám. Z funkce odstoupil ministerský předseda Aristide Briand a novým premiérem se stal Alexandre Ribot. Ten nebyl Rakousko-Uhersku a mírovým iniciativám císaře Karla tak příznivě nakloněn a celé akci příliš nedůvěřoval.

V dubnu 1917 císař Karel rozvíjel další aktivity ohledně uzavření míru. V lázních v Bad Homburgu se setkal s německým císařem Vilémem II. Setkání bylo domluveno jako zdvořilostní návštěva, při které chtěl Karel císaři Vilémovi představit svou manželku Zitu. Především však hodlal jednat o politických záležitostech.¹¹¹ Karel se především pokoušel přesvědčit německé spojence o nutnosti uzavření míru s Francií. Tématem jednání mělo být i Alsasko-Lotrinsko a jeho případné odstoupení Francii. Jako kompenzace pak mělo Polsko připadnout pod vliv Německa. Na setkání byly také přítomni rakouský ministr zahraničí Ottokar Czernin, šéf rakouského generálního štábu Arthur Arz von Strassenburg, německý říšský kancléř Theobald von Bethmann-Hollweg, německý maršál Paul von Hindenburg¹¹² a generál Erich von Ludendorff.¹¹³

Jednání císaře s německým císařem a jeho generály však dopadlo neúspěchem. Němečtí spojenci nehodlali ustoupit. I přes stále se zhoršující situaci bylo Německo stále přesvědčeno o svém vítězství, ke kterému mu měla dopomoci neomezená ponorková válka. Uzavření míru pro ně tedy nepřicházelo v úvahu. Otázka odstoupení Alsaska-Lotrinska Francii tak byla pro Německo zcela vyloučena. Karel po tomto setkání tedy dospěl k přesvědčení, že s německými spojenci nebude dohoda možná. Rozhodl se tedy i nadále volit cestu samostatného jednání a stále zkoušet další možnosti.¹¹⁴

Uzavřít mír bez Německa by bylo jistě diskutabilní akcí. Nedalo se předvídat, jak by Německo zareagovalo a bylo možné, že by mohlo přistoupit i k anexi Rakouska. Císař společně s ministrem zahraničí Czerninem se pokoušel přesto i nadále o smířlivější tón s Německem. Karel zaslal císaři Vilémovi II. dopis, kde připomínal stále se zhoršující hospodářskou situaci obou zemí. I tento apel se však nesetkal s výraznějším úspěchem.¹¹⁵

V dubnu 1917 také jednali představitelé států Dohody o možnosti uzavření separátního míru s Rakousko-Uherskem. Celá záležitost však narazila na výrazný nesouhlas Itálie, která

¹¹¹ GRIESSER-PEČAROVÁ, Zita, poslední císařovna, s. 120

¹¹² Von Hindenburg byl později v letech 1925 až 1934 říšským prezidentem.

¹¹³ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 118.

¹¹⁴ BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, s. 91.

¹¹⁵ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 121.

se hlásila ke svým nárokům, jež měla vůči Rakousku. Jednalo se zejména o oblast Tyrolska, Terstu a ostrovů v Jaderském moři.¹¹⁶

O měsíc později pak došlo k další návštěvě prince Sixta na zámku v Laxenburgu. Sixtus císaře Karla upozornil na problém se vstupem Spojených států do války a naléhal, aby se Rakousko-Uhersko zbavilo své silné závislosti na Německu a pokusilo se o větší samostatnost. Císař Karel pak sestavil pro Sixta další dopis, ve kterém vyjádřil své srozumění, že Francie a Anglie sdílejí jeho stanovisko ohledně nezbytnosti uzavření míru. Itálie mezitím poněkud slevila ze svých požadavků ohledně ostrovů v Jaderském moři, avšak nemínila ustoupit ve věci Terstu a Tyrolska. Císař Karel hodlal v této záležitosti ještě s Itálií jednat a existovala zde možnost, že by na požadavky vrácení Terstu a Tyrolska Itálii také přistoupil.¹¹⁷ Princ Sixtus seznámil vysoké politické představitele v Londýně a Paříži se stanovisky rakouského císařského páru a také je informoval o italských plánech na uzavření míru. Velká Británie a Francie následkem toho žádala po Itálii bližší vysvětlení. Itálie však tyto záměry popřela. Západní mocnosti pozvaly italského krále Viktora Emanuela III. k jednání, avšak ten se na schůzku vůbec nedostavil.¹¹⁸ Celé vyjednávání tak zůstalo na mrtvém bodě a Sixtus s Xaverem se vrátili zpět na frontu.

Situace v habsburské monarchii byla stále horší. Začaly propuknout hladové bouře a také stávky. Na počátku roku 1918 bylo již jasné, že situace je neúnosná a Ústřední mocnosti byly stále vyčerpanější. Možnost uzavření separátního míru se již také pomalu vytrácela. Právě v této době vypukla naplno *Sixtova aféra*, pojmenována po jednom z hlavních aktérů, Zitině bratrovi Sixtovi. Za to, že se o celém průběhu tajného jednání císaře Karla s mocnostmi Dohody dozvěděla veřejnost, nese hlavní odpovědnost rakouský ministr zahraničí Ottokar Czernin. Ten ve svém projevu k vídeňským zástupitelům v dubnu 1918 otevřeně provokoval francouzského ministerského předsedu Georgese Clemenceaua v otázce Alsaska-Lotrinska a připustil existenci tajných setkání s Dohodou. Dopustil se tím také porušení pravidel tajné diplomacie. Czerninovy nářky ohledně jednání s Dohodou se týkaly vyjednávání rakouského hraběte Revertery a francouzského hraběte Armanda z léta 1917.¹¹⁹

Toto však posloužilo Clemenceauovi, aby na Czerninovy nářky odpověděl stejnou provokací a obrátil pozornost na dopisy, které císař Karel napsal pro Sixta. První dopis

¹¹⁶ PROKŠ, P., *Habsburkové a velká válka 1914 – 1918*, s. 179.

¹¹⁷ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 114.

¹¹⁸ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s.124.

¹¹⁹ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 99.

dokonce Clemencau nechal zveřejnit. V něm mimo jiné Karel hovořil o spravedlivém nároku Francie na Alsasko-Lotrinsko.¹²⁰ Ministr zahraničí Czernin byl Clemencauovým jednáním rozhořčen. Czerninovy vztahy s císařem Karlem již před vypuknutím aféry nebyly na příliš dobré úrovni a Czernin se stále častěji potýkal s duševní nevyrovnaností. To, že by o dopisech cokoli věděl, Czernin popřel.¹²¹ Stejně zareagoval i císař Karel a popřel, že by dopis obsahoval jakoukoliv pasáž týkající se Alsaska-Lotrinska. Czernin veřejně označil Clemencauem uveřejněný dopis za falsum. O celé záležitosti se začal zajímat i německý císař Vilém II. a žádal po Karlovi vysvětlení. Karel opět Clemencauovo tvrzení důrazně popřel a obvinil ho dokonce ze lži.¹²²

Celá aféra se tak stala veřejnou záležitostí a Karlovi velmi uškodila. Veřejnost náhle začala císařskému páru nedůvěřovat. V jejich očích byl zrádcem, který se tajně domlouvá s nepřítelem za pomoci své manželky a jejích příbuzných. Zita sama se tak stala terčem řady pomluv a byla hanlivě nazývána „Italkou“ či „Francouzskou“.¹²³ Rakouský ministr zahraničí Czernin náhle změnil postoj svého politického smýšlení. Ačkoli dříve byl ohledně otázky zbavení se závislosti na Německu s císařem víceméně zajedno, nyní se začal stavět do role oddaného spojence Německa. V polovině dubna 1918 pak došlo mezi císařem Karlem a ministrem zahraničí Czerninem k velmi vyhrcovanému výstupu. Czernin, jehož psychický stav byl v té době značně podlomený, císaři vyhrožoval, že zařídí, aby do Rakouska vtrhla německá vojska, přemlouval císaře k abdikaci a dokonce navrhoval i společnou sebevraždu. Nakonec Czernin císaře přemluvil k podpisu prohlášení, ve kterém Karel označuje Clemencauem zveřejněný dopis za falešný. Karlovi sice přislíbil, že dopis nebude uveřejněn, ale opak byl pravdou.¹²⁴

Ottokar Czernin nakonec 14. dubna 1918 z funkce ministra zahraničí dobrovolně odstoupil. Celá aféra také jakoby předznamenala počátek konce habsburské monarchie. Rakousko bylo již plně ve vleku svého německého spojence a co se týče vojenských i politických záležitostí, nerozhodovalo již prakticky o ničem. Císař Karel pak v létě 1918 odcestoval na setkání s německým císařem Vilémem II. do belgických lázní Spa. Ačkoli jednání probíhala v poměrně vlídné atmosféře, bylo jasné, že Rakousko se muselo již plně podříditi německému velení, počítalo se také s vytvořením jednotného hospodářského celku.

¹²⁰ POLZER-HODITZ, A., *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs*, s. 600.

¹²¹ BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, s. 179.

¹²² DEMBLIN, A. *Czernin und die Sixtus-Affaire*, Kessinger Publishing, 2010, s. 74.

¹²³ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 128.

¹²⁴ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 141.

Pro mocnosti Dohody to bylo znamením, že Rakousko-Uhersko se tak definitivně dostalo pod sféru vlivu Německa. Také Karlova důvěryhodnost celou Sixtovou aférou nesmírně utrpěla. Ačkoli snad mohly státy Dohody k rakouskému císaři pociťovat jisté sympatie, jen těžko mu již mohly nabídnout jakoukoliv pomoc.¹²⁵

V Německu, ale i v Rakousko-Uhersku museli Karel i Zita čelit velmi vyhrocené propagandistické kampani. Zejména císařovna se stala obětí četných nařčení kvůli svému původu a byla obviňována z podněcování svého muže k akcím namířených proti monarchii a Německu. V květnu 1918 odjeli Karel i Zita na návštěvu Istanbulu a Prešpurku. Návštěva Istanbulu měla za cíl upevnění přátelských vztahů rakouského císaře s Osmanskou říší a dosáhnout toho, aby se Osmanská říše připojila k mírovým jednáním.¹²⁶ V červnu 1918 podnikl císařský pár s dětmi návštěvu Prešpurku, náležejícímu k Uhrám. Byla to poslední oficiální návštěva, kterou Karel se Zitou vykonají. Císařovna Zita ji později označila za jednu z nejkrásnějších vzpomínek v tehdejší pohnuté a nejisté době, kdy se zánik monarchie již nezadržitelně blížil.¹²⁷

Dílčí shrnutí

Období po smrti císaře Františka Josefa I. a Karlova nástupu na trůn bylo jistě jedno z nejtěžších v jeho životě. Na trůn nastoupil uprostřed války, byl velmi mladý, bez zkušeností. Monarchie se potýkala s řadou problémů. Od národnostních třenic, přes ekonomické a politické krize. Avšak právě v tomto těžkém období se skutečně ukázala Karlova osobnost, kdy byl nucen převzít obrovskou zodpovědnost za mnohonárodnostní stát. Objevovaly se četné obavy, že nový císař je příliš mladý a bez větších zkušeností. Karel však k jejich získání neměl čas ani příležitost a musel se v nové úloze začít orientovat velmi rychle. Hodlal ve své vládě pokračovat v odkazu svého prastrýce, ale již jiným způsobem. Nechtěl již pokračovat v zaběhnutém konzervatismu starého císaře, chtěl monarchii přetvořit v moderní celek, v němž by každý z národů měl svá práva a své místo. Chtěl zabránit tomu, aby byl jakýkoli z národů nadřazen nad ostatní. Významná je také Karlova angažovanost v otázce sociální politiky. Vyzdvihnout lze také jeho usilovné pokusy skončit co nejdříve válečný konflikt a uzavřít mír. Tyto jeho jistě dobře míněné snahy se však nakonec obrátily proti němu a způsobily, že se Rakousko definitivně dostalo do područí Německa.

¹²⁵ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 144.

¹²⁶ FEIGL, E., *Zita, Kaiserin und Königin*, s. 255.

¹²⁷ Tamtéž, s. 257.

Část třetí – Období poválečné 1918 – 1922

3.1 Rozpad Rakouska-Uherska

Rakousko-Uhersko jako mnohonárodnostní stát s dualistickým uspořádáním mělo svůj rozpad předurčen mnoha předpoklady již hluboko v minulosti. První světová válka pak působila jako jakýsi katalyzátor tohoto rozpadu. Ten se pak odehrál během relativně krátkého období na přelomu října a listopadu 1918. Usilovná snaha císaře Karla o záchranu monarchie již neměla žádnou naději na úspěch. Rakousko-Uhersko bylo již prázdným pojmem a vítězné státy Dohody byly rozhodnuty jít cestou národních států. Středoevropský prostor mezi Německem a Ruskem byl rozdroben do slabých subjektů trpících vzájemnými rozpory. Kromě těchto problémů však samostatnost těmto státům také přinesla pocit svobody a národního sebeurčení.

Monarchie se staletou minulostí neměla mít již v historii místo. Éra habsburské monarchie byla opravdu dlouhá. Od Rakouského markrabství, přes Svatou říši římskou vedla k tehdejšímu Rakousko-Uhersku dlouhá cesta. Monarchie měla vždy v evropské historii zásadní význam. Od zastavení turecké rozpínavosti na Balkáně, přes mnohé války s okolními státy až ke Svaté alianci, jež měla zajistit v Evropě mír a stabilitu. Revoluční rok 1848 však přinesl první trhliny a nastupují kapitalismus a nacionalismus pomalu přispíval k podkopání důvěry v monarchii. Nový císař František Josef I. přesto ještě vcelku dokázal tyto vnitřní nepokoje v podobě revolučních krizí v roce 1848 potlačit. Nastoupilo nové období absolutismu.¹²⁸ V roce 1867 pak došlo k rakousko – uherskému vyrovnání. Rakousko mělo s Uhry společnou osobu císaře, ministerstva financí, války a zahraničí.¹²⁹

Tato reforma však přesto nevyřešila otázku ostatních národností žijících v rámci monarchie. Po smrti císaře Františka Josefa I. bylo již na reformu příliš pozdě. Snahy mladého a jistě i velmi ambiciózního císaře Karla I. uprostřed války zastavit odstředivé tendence národů se ukázaly být marné.

¹²⁸ KONTLER, L., *Dějiny Maďarska*, 1. vyd., Praha: Lidové noviny, 2001, ISBN 80-7106-405-x, s. 225 – 236.

¹²⁹ SVATUŠKA, J., *Uhry 1790 – 1918*). Dostupné z : <http://uhersko.com/1790-1918.htm>, navštíveno dne: 12. 1. 2012

Pokud se podíváme na jednotlivé národy monarchie podrobněji, pak centrem Předlitavska byly rakouské země. Ty pochopitelně neměly na rozpadu monarchie příliš zájem. I zde však existovala řada vnitřních rozporů mezi rodilými Rakušany a Němci. Ty pak vyvrcholily na konci války ve formě založení takzvaného Německého Rakouska. To usilovalo o připojení Rakouska k Německu a vytvoření jednotného německého celku. Zde by místo Habsburků vládl rod Hohenzollernů.¹³⁰ Pro tyto takzvané všenněmce byla habsburská monarchie hlavním protivníkem. Rakousko pro ně bylo jen součástí „jejich“ Německa. Většina rakouského obyvatelstva však přece jen smýšlela jinak a za Němce se nepovažovala. Snahy o připojení Rakouska k Německu však pokračovaly i dávno po skončení první světové války a nakonec vyústily v anexi Rakouska Německem v roce 1938. Součástí Rakouska byly i Jižní Tyroly s italskou menšinou, Istrie a Slovinsko. Snaha o získání těchto území se také stala jedním z důvodů vstupu Itálie do války na straně Dohody v roce 1915.

Významnou součástí Rakouska vždy tvořily také Čechy, Morava a Slezsko. Součástí habsburské monarchie se staly po roce 1620 a tento vztah procházel složitým vývojem. Velké naděje na získání větších práv pro český národ vždy vzbuzovaly korunovace habsburských panovníků českými krály. Po rakousko-uherském vyrovnání se očekávalo i vyrovnání s českými zeměmi. K tomu však nikdy nedošlo. Komplikovanou situaci vytvářelo i silné německé osídlení v českém pohraničí. Vztah Čechů k monarchii byl však přesto poměrně loajální. Vždyť ještě v roce 1914 by se o nějakých snahách českých zemí o odtržení od Rakouska -Uherska dalo hovořit jen stěží. Tyto snahy se spojují až později v období války s aktivitami Masaryka, Beneše a Štefánika. Také česká politická reprezentace dávala velmi okázale najevo svou věrnost a loajálnost k monarchii. To bylo velmi patrné zejména v období nástupu mladého císaře Karla na trůn v roce 1916. Mladý Karel byl v českých zemích oblíbenou osobností pro své nenucené, neokázalé vystupování, které projevoval zejména v době jeho vojenského působení v Brandýse nad Labem.¹³¹ Součástí Předlitavska byla i Halič – bývalá součást Polska a Zakarpatská Ukrajina.

Na území Zalitavska byli dominujícím národem především Maďaři. Byla zde prosazována důsledná maďarizace a různými novelami ústavy, volebním právem a nařízeními byla viditelně potlačována práva ostatních národů v Zalitavsku.¹³² Součástí Zalitavska tvořila také území obývaná Rumuny, jako byl Banát a Sedmihradsko. Chorvaté sice měli určitou

¹³⁰ GALANDAUER, J., *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha: Paseka, 2000, s. 228.

¹³¹ PERNES, J., *Poslední Habsburkové. Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, 1999, s. 44.

¹³² KONTLER, L., *Dějiny Maďarska*, s. 254 -279.

míru autonomie, avšak docházelo k potlačování různých národních spolků a organizací.¹³³ Území Zalitavska bylo především agrární oblastí a během období první světové války bylo hlavním dodavatelem obilí pro země Předlitavska, které byly na tomto dovozu víceméně závislé. Císař Karel I. si přízeň Maďarů získal svou uherskou korunovací v prosinci 1916 a přispěl tak proti svému politickému smýšlení k utužení dualismu, který byl pro Maďary výhodným uspořádáním. Byl však podobně jako strýc František Ferdinand d'Este odpůrcem příliš vyhoceného maďarského nacionalismu, i když na rozdíl od svého strýce měl s maďarským národem přece jen lepší vztahy.

Habsburská monarchie byla tedy složena z mnoha oblastí s rozdílným národnostním, jazykovým, kulturním a hospodářským složením. Z historického hlediska však bylo toto území poměrně dlouhou dobu jednotným celkem, který spojovala osoba císaře, jednotné katolické náboženství a určitá míra konzervatismu. Důležitým prvkem bylo také prolínání vztahů mezi jednotlivými národy, které se navzájem ovlivňovaly a obohacovaly, i když jejich vztahy nebyly jednoduché. Válka, vzrůstající nacionalismus a touha jednotlivých národů po autonomii rozkládala toto zřízení stále více.

Na konci roku 1917 však přesto ještě nic nenasvědčovalo tomu, že by k rozpadu Rakouska-Uherska mělo dojít. Uzavřením Brest-litevského míru na jaře 1918 bylo z bojů vyřazeno Rusko a po ofenzivě u Caporetta byla italská armáda zatlačena až k Piavě. Další útok na italské frontě však skončil pro Rakušany porážkou. Americký prezident Woodrow Wilson ujišťoval, že neusiluje o rozpad habsburské říše. Už v lednu 1918 však představil Wilson kongresu evropský mírový plán, jenž také zahrnuje úvahy o budoucím poválečném uspořádání Evropy. Projekt zahrnoval celkem 14 bodů. Tento Wilsonův plán byl také určitým znamením, že Spojené státy nejen aktivně vstoupily do války, ale hodlaly se také podílet na evropském uspořádání po jejím skončení. Plán zahrnoval například omezení zbrojení, zrušení obchodních a hospodářských bariér, svobodu moří či odklon od tajné diplomacie. Další body projektu pak zahrnovaly požadavky týkající se konkrétních států. Wilson požadoval utvoření nezávislého Polska, vyklizení okupovaných francouzských území, samostatnost pro balkánské

¹³³ ŠESTÁK, M., *Dějiny Jihoslovanských zemí*, 1. vyd., Praha: Lidové noviny, 1998, ISBN 80-7186-266-9, s. 319 – 321.

země či obnovení Belgie. Národy v Rakousko-Uhersku pak měly získat možnost k co nejširší autonomii a svobodnému rozvoji.¹³⁴

V březnu 1918 stále pokračovala mírová vyjednávání. Císař Karel využil známosti profesora Lammasche s americkým profesorem teologie Herrerou a pokoušel se o zprostředkování kontaktu s americkým prezidentem Wilsonem. Spojené státy však nutně musely přihlídnout k faktu, že Rakousko-Uhersko se po Sixtově aféře definitivně připoutalo k Německu a je tedy nemožné, aby nadále Spojené státy udržovaly s monarchií kladný politický kurs.¹³⁵ V polovině května 1918 byla v Pittsburghu podepsána dohoda o společném postupu českého a také slovenského exilu v otázce vytvoření samostatného československého státu. Dne 29. června byla oficiálně uznána Československá národní rada utvořená Masarykem a Benešem. V srpnu 1918 uznala Čechům statut „spojeneckého národa“ Velká Británie.¹³⁶ Wilson nejprve odmítal uznání Československého a také Jugoslávského národního výboru, avšak po setkání Karla a Viléma II. v belgickém Spa změnil své stanovisko. Definitivně se tak přiklonil k názoru, že je třeba dát možnost národům monarchie k jejich nezávislosti. Rakousko-Uhersko tak mělo zaniknout.¹³⁷

Císař Karel se znovu snažil o uzavření míru a 14. září 1918 zaslal oficiální nótu papeži, neutrálním mocnostem a všem bojujícím stranám a žádal o zahájení vyjednávání. Na Karlovu výzvu však zareagoval pouze papež Kliment XV. Posledním Karlovým pokusem o záchranu monarchie byl jeho federalizační manifest vydaný 16. října 1918. V dokumentu Karel zaručoval národům Rakouska právo na federativní uspořádání. Zalitavsko důrazně odmítlo stát se součástí jakékoliv federace a manifest se tedy týkal pouze zemí Předlitavska.¹³⁸

Na podobné federativní uspořádání bylo však v tuto dobu již příliš pozdě. Šéf císařova kabinetu hrabě Polzer-Hoditz zastával stanovisko, že nyní bylo na radikální přestavbu monarchie málo času. Příznivá chvíle pro podobné reformy již bohužel pominula.¹³⁹ Z Karlovy strany tento manifest nebyl jen posledním pokusem najít řešení v bezvýchodné situaci, ale i poselstvím do budoucnosti po válce. Doufal také, že svým manifestem přesvědčí Wilsona o důležitosti zachování monarchie, ale na jiném základu. Věci však již šly jiným směrem. Česká národní rada byla uznána mocnostmi Dohody a monarchie se tak již pomalu

¹³⁴ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 94.

¹³⁵ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 234.

¹³⁶ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 111.

¹³⁷ Tamtéž, s. 114.

¹³⁸ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 148.

¹³⁹ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 118.

stávala fikcí. Od 13. října 1918 probíhaly přípravy vydání *Washingtonské deklarace*, ve které bylo rozhodnuto o vyhlášení Československé republiky s prozatímní exilovou vládou. V jejím čele pak stanuli Masaryk a Beneš.¹⁴⁰

Bouřlivé události se mezitím odehrávaly také v Zalitavsku. Dne 25. října byla ustanovena Uherská národní rada pod vedením hraběte Károlyiho. Císař Karel – uherský král, existenci této rady neuznal a jmenoval ministerským předsedou hraběte Jánose Hadika. Tento krok se setkal v Uhrách s nepochopením. Řady demonstrujících v Budapešti požadovaly, aby moc převzal Károlyi. Dne 30. října zde pak propukla revoluce. Byly likvidovány symboly habsburské monarchie a vyvěšovány maďarské národní barvy. Károlyi složil jako nový ministerský předseda slavnostní přísahu před maďarským Národním shromážděním. Rakousko-uherský dualismus tak dospěl ke konci své existence.¹⁴¹ Andrásyho nóta žádající o příměří 28. října 1918 znamenala konec monarchie i v Praze. Národní výbor československý vyhlásil téhož dne samostatný československý stát. Stejně jako v Uhersku, byly i v Čechách likvidovány symboly rakouského císařství. Dne 29. října byla chorvatským zemským sněmem vyhlášena také samostatnost Chorvatska, Slavonie a Dalmácie.

Tyto převratné, rychle se vršící události nečekaně zasáhly i do Karlova osobního života. V domnění, že v Uhersku byla situace přece jen nejkliidnější, nechali Karel a Zita své děti na zámku Gödölö nedaleko Budapešti. Právě v uherském hlavním městě se však situace začala stále více zhoršovat. Docházelo zde i k přestřelkám, rabování a násilnostem. Ve svém domě byl skupinou vojáků zavražděn i bývalý ministerský předseda István Tisza.¹⁴² Životy Karlových dětí se tak ocitly v ohrožení. Karel i Zita pochopitelně jevíli o děti velké obavy a bylo rozhodnuto o jejich urychleném převozu do Vídně. Karel se telefonicky spojil se Zitiným bratrem Reném a také s hrabětem Hunyadym, který byl také v Gödölö. Ti pak v utajení, s přemalovanými znaky císařské koruny na automobilech, Budapešť opustili. V zájmu větší bezpečnosti jeli oklikou přes Slovensko. Následník trůnu Otto se svými sourozenci a hrabětem Hunyadym pak ke Karlově a Zitině ulehčení dorazili v pořádku do Vídně.¹⁴³

Z velké, mnohonárodnostní říše se staletou minulostí již mnoho nezbyvalo. Praha, Krakov, Záhřeb, Budapešť a další centra monarchie vyhlášovala svou samostatnost a přebírání moci. Hlavní snahou Karla a poslední vlády, v jejímž čele stál profesor Lammasch

¹⁴⁰ SOVADINA, J., *Washingtonská deklarace (18.10. 1918)*. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-washingtonska-deklarace-18-10-1918-106/>, navštíveno dne: 15. 3. 2014.

¹⁴¹ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 124.

¹⁴² DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 153.

¹⁴³ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 272.

bylo, především zabránit krveprolití, občanské válce a dalším zbytečným obětím jak na frontách, tak i v ulicích měst. Také loajalita vojska k monarchii pomalu slábla. Císařský pár zůstal v těchto pohnutých dnech v Schöbrunnu. Zámecká stráž i pěší regiment chránící zámek opustily své stanoviště. Svou pomoc a ochranu však nečekaně císařské rodině poskytly jednotky mladých kadetů z Tereziánské akademie ve Vídni. Tento upřímný a nezištný projev oddanosti Karla a Zitu velmi dojal. „*Byl to jeden z nejhezčích příkladů věrnosti v mém životě*“¹⁴⁴, poznamenala později Zita. V Schönbrunnu se objevil také admirál Miklós Horthy, bývalý pobočník císaře Františka Josefa I. Také on císařský pár ujistil o své oddanosti a nabízel jim svou pomoc.¹⁴⁵

Nyní bylo již zcela zřejmé, že jakékoliv další snahy o záchranu monarchie jsou již marné. Karel byl však jako hluboce věřící člověk přesvědčen, že koruna a s ní spojená zodpovědnost mu byla dána od Boha a nemůže se jí tedy jen tak vzdát. Abdikace tedy v Karlově mysli nepřicházela v úvahu. Stejného smýšlení byla i císařovna Zita. Když se pak do Schönbrunnu dostavili členové vlády s prohlášením o odstoupení, vyložila si jej Zita jako abdikaci a reagovala velmi rozhořčeně. Prohlásila, že císař může být pouze svržen, avšak nikoliv sesazen.¹⁴⁶ V prohlášení, vydaném 11. listopadu 1918, mimo jiné stálo: „*Neváhal jsem obnovit ústavní život a otevřít tak národům cestu k jejich samostatnému rozvoji. Naplněn vždy neochvějnou láskou ke svým národům, nechci, aby moje osoba bránila jejich svobodnému rozkvětu...*“¹⁴⁷

Následně byla také rozpuštěna vláda. Kromě císaře Karla opustil svůj trůn i německý císař Vilém II. Dne 9. listopadu 1918 podepsal své odstoupení z trůnu a opustil Německo. Azylem se mu stalo Nizozemí. Téhož dne, co německý císař odstoupil, byla v Německu vyhlášena republika. Bylo zřejmé, že rakouský císař Karel bude muset opustit Schönbrunn. O místě dalšího pobytu císařské rodiny se vedly mezi jeho poradci dlouhé debaty. Nakonec se Karel rozhodl pro lovecký zámek Eckartsau, nacházející se na levém břehu Dunaje u Moravského pole. O den později, co bývalý císař Karel i s rodinou opustil Vídeň, se Rakousko dne 12.11. 1918 stalo republikou.¹⁴⁸ Republika byla dne 16. listopadu 1918 vyhlášena rovněž v Maďarsku.

¹⁴⁴ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*. Zitin rozhovor s autorkou knihy 4. 9. 1982, s. 147.

¹⁴⁵ BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, s. 178.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 256.

¹⁴⁷ GOLDINGER, W., *Geschichte der Republik Österreich 1918 – 1930*, Vien: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1992, s. 23.

¹⁴⁸ SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, s. 133.

První týdny pobytu v Eckartsau nebyly pro císařskou rodinu jednoduché. Potýkala se s řadou nesnází čistě praktického rázu, neboť zásobování bylo jen nepravidelné, zámek byl v poměrně zanedbaném stavu, často také docházelo k výpadkům elektřiny. Císař měl již od pobytu v Schönbrunnu podlomené zdraví a v Eckartsau rovněž onemocněl. Přesto panovala zejména mezi dělnickou třídou řada fám a pomluv o bohatých hostinách a banketech, které jsou v Eckartsau pořádány.¹⁴⁹

V Eckartsau navštívil Karla nový ministerský předseda Renner. Karel jej však z důvodu nemoci nepřijal osobně a zastoupil ho jeho pobočník Schonta. Renner mu vysvětlil, že by pro císaře bylo z důvodu bezpečnosti nejlépe, aby opustil Rakousko.¹⁵⁰ On sám ani nová vláda nemohla a jistě ani nechtěla císaři poskytnout jakoukoliv ochranu. Již počátkem roku 1919 se v Londýně a Paříži objevily různé zprávy, které naznačovaly možnosti spáchání atentátu na císaře Karla. Ačkoliv se vždy jednalo o zprávy nepotvrzené, bylo však přece jen třeba opatrnosti. Zitin bratr, princ Sixtus začal podnikat kroky k zajištění ochrany císařského páru. Požádal nejprve o pomoc Francii, ta ale odmítla. Obrátil se tedy na britského panovníka Jiřího V. Princ Sixtus vysvětlil králi situaci v Rakousku a současný stav císařské rodiny. Anglický král Jiří V. udržoval s Karlem a jeho rodinou přátelské styky a Karel byl dokonce hostem na jeho korunovaci.¹⁵¹

V Rakousku v tomto období nebylo příliš bezpečno a v okolí Eckartsau se potulovaly různé loupežné skupiny a také rudé gardy. Na pokyn anglického krále byl tedy vyslán britský plukovník Edward Lisle Strutt, aby dohlédl na bezpečí císaře a jeho rodiny. Plukovník byl vybrán pro svoji brilantní znalost němčiny, šlechtický původ a vybrané chování. Na plukovníka Strutta udělali Karel a Zita velmi příznivý dojem.¹⁵² Ve svém deníku je popisoval jako velmi milý, vzájemně si velmi oddaný pár. Také velmi oceňoval jejich smysl pro humor, který neztráceli i přes pohnutost okolností.¹⁵³

Plukovník se v Eckartsau staral o dodávky potravin a především bylo jeho úkolem chránit bezpečnost Karla a všech obyvatel zámku. Snažil se ho také přesvědčit, aby v rámci bezpečí Rakousko raději opustil. Měl také informace, že ministerský předseda Renner připravoval návrh zákona, ve kterém bude císař vyzván ke konečné abdikaci a následně

¹⁴⁹ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 161.

¹⁵⁰ SCHONTA, Z. E., *Aus den Erinnerungen eines Flügeladjutanten*, Wien: Reichsbund der Österreicher, 1927, s. 59.

¹⁵¹ SÉVILLIA, J., *Císař Karel Rakouský*, s. 138.

¹⁵² GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 159.

¹⁵³ VIVIAN, H., *The life of the Emperor Charles of Austria*, Grayson and Grayson, 1932, s. 179.

vyhoštěn z Rakouska. Strutt se také spojil s plukovníkem Thomasem Cunninghamem, který začal intenzivně vyjednávat se švýcarským velvyslanectvím. Švýcarsko nakonec žádosti o poskytnutí azylu vyhovělo na doporučení států Dohody. Iniciativu v tomto jednání projevila zejména Velká Británie.¹⁵⁴ Plukovník Strutt se pokusil jednat s britskou vládou o co nejdůstojnější odjezd císařského páru do exilu. Zároveň se také pokoušel přesvědčit stále váhajícího Karla a Zitu o nutnosti odjezdu. Zejména Zita s odjezdem dlouho váhala. Nakonec se mu podařilo císařský pár přesvědčit. Karel se Zitou a dětmi tak 23. března 1919 opustili Rakousko. Rakouský císař měl jediné přání, aby odjel z vlasti co možná nejdůstojněji, což se také plukovníku Struttovi podařilo zajistit.¹⁵⁵

Karel s rodinou cestoval do švýcarského exilu vlakem. Náhodným svědkem císařova odjezdu z Rakouska byl na jedné z nádražích stanic i známý spisovatel Stefan Zweig. Tuto vzpomínku pak zvečnil ve svém díle „Svět včerejška“ (Die Welt von Gestern): „*Všichni jsme v tom cítili dějiny, světové dějiny. Četníci a vojáci s rozpaky uhýbali pohledem, nevěděli, zda ještě vůbec můžou vzdát císaři čest. Bylo zřejmé, že toto je již jiné Rakousko a jiný svět...*“¹⁵⁶

3.2 Pokusy o obnovení monarchie v Maďarsku

Po příjezdu do Švýcarska se Karel s rodinou nejprve usadili na zámku Wartegg u Bodamského jezera. Zámek patřil Zitině rodině Bourbon-Parma a žila zde i její matka Maria Antonia. Na zámku Wartegg však nezůstali příliš dlouho, neboť zde bydlela i řada emigrantů a významných osobností a zámek nebyl na větší počet osob příliš uzpůsoben. Císařský pár se tedy přestěhoval do vily Prangins nedaleko Ženevského jezera. Život zde byl po delší době velmi klidný a Karel se užíval rodinné pohody se svou rodinou.¹⁵⁷ Karel ve vile přijímal různé významné osobnosti politického života, které mu podávaly informace o situaci v Rakousku. Jedna ze zpráv byla také ta, že rakouský parlament odsouhlasil zákon, který byl výrazně zaměřen proti habsburské rodině. Tímto zákonem byla zrušena veškerá panovnická práva tohoto rodu. Také všechny majetek náležející Habsburkům byl zkonfiskován a propadl rakouskému státu.¹⁵⁸

¹⁵⁴ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 160.

¹⁵⁵ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 290.

¹⁵⁶ ZWEIG, S., *Die Welt von Gestern*, Frankfurt a. M., 2000, s. 325.

¹⁵⁷ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 175.

¹⁵⁸ PERNES, J., *Poslední Habsburkové. Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s. 206.

Převratné změny se odehrávaly také v Maďarsku. Ve značné míře se zde začal prosazovat bolševismus. Počátkem roku 1919 byl jmenován ministerským předsedou radikální komunistický politik Béla Kun, který začal okamžitě prosazovat svou vyhrocenou radikální politiku. Nastala mohutná vlna emigrací význačných představitelů politického a kulturního života. Tito emigranti se posléze usazovali zejména ve Vídni. Shromažďovali se do různých opozičních bloků namířených proti stávajícímu režimu v Maďarsku. V Uhrách byla zformována opoziční vláda, jejímiž čelními představiteli byli hrabě Károlyi a admirál Miklós Horthy. Do země mezi tím také pronikly rumunské jednotky a obsadily Budapešť. Režim Bély Kuna byl svržen. Moci se v Budapešti ujal Miklós Horthy. Nově utvořené Národní shromáždění pak 16. února 1920 zrušilo republiku a byla znova nastolena monarchie.¹⁵⁹ Podle maďarské ústavy by se tak Karel znovu mohl vrátit na uherský trůn. Překážkou se však ukázal právě Horthy, jenž se své moci v Maďarsku nemínil vzdát. Karel tedy začal připravovat svůj návrat do Uher. S těmito kroky byla srozuměna i Francie a o této akci bylo zpraveno i německé velvyslanectví ve Švýcarsku.¹⁶⁰

Karel se posléze rozhodl k samostatné akci i přes četná varování přátel a poradců, kteří mu radili, aby zatím spíše vyčkal a celou akci pečlivěji připravil. Karel však přesto 23. března 1921 opustil pěšky vilu Prangins a s pasem na falešné jméno pak ve Štrasburku nasedl do vlaku směr Vídeň. Ve Vídni jej očekával dávný přítel hrabě Tamás Erdödy, který byl již výrazně zapojen do mise prince Sixta.¹⁶¹ Příštího dne přijel Karel společně s Erdödym do maďarského města Szombately. V biskupském paláci pak Karla přijal ministerský předseda Teleki a také plukovník Lehár. Ti potom, po společné poradě s Karlem rozhodli, že nejlepší bude, když Karel pojedje do Budapešti sám, bez doprovodu vojska.

Karel se poté v Budapešti sešel s Horthym, kde mezi nimi došlo k prudší výměně názorů, neboť Horthy se nehodlal své moci vzdát. Připomínal císaři své zásluhy za osvobození Maďarska od bolševismu a zdůrazňoval svou odpovědnost k maďarskému národu. Karel oponoval tím, že od okamžiku, kdy se vrátil do Budapešti, Horthyho odpovědnost vůči lidu skončila.¹⁶² Horthy se ale nemínil vzdát. Karel se ještě pokusil argumentovat tvrzením, že Francie ho v jeho snahách o návrat na uherský trůn podporuje, avšak ta toto tvrzení důrazně popřela. Karlův pokus tedy skončil neúspěchem. Byl mu povolen návrat zpět do Švýcarska, ale neobešlo se to bez potíží. Švýcarská vláda sice

¹⁵⁹ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 170.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 171.

¹⁶¹ SÉVILLIA, J., *Státní císařovna Zita Habsburská*, s.104.

¹⁶² DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 192.

povolení k pobytu Karlovi a jeho rodině vydala, ale byly jim značně zpřísněny podmínky pobytu.¹⁶³ Směli se usadit pouze ve středním Švýcarsku, nesměli vyvíjet aktivní politickou činnost a do 24 hodin museli úřadům nahlásit změnu pobytu. Nakonec se usadily na zámku Hertenstein nedaleko Bürgenstocku. Karel se však nevzdal svých plánů na opětovný návrat do Maďarska. Tentokrát však hodlal připravit vše daleko pečlivěji a být lépe připraven. Plánoval případné připojení Uher k Rakousku. To se podle jeho názoru dokáže jen těžko z hospodářského hlediska udržet.¹⁶⁴

Druhý pokus o návrat do Uher byl naplánován na 20. října 1921. Karel byl dohodnut s plukovníkem Lehárem, který měl po Karlově příjezdu čekat na smluveném místě s vojenskými jednotkami. Karla tentokrát doprovázela i manželka Zita. Jako dopravní prostředek na cestu do Maďarska bylo zvoleno letadlo. Pro Karla i Zitu to byl první let v jejich životě. O letectví se mimochodem oba již dříve velmi živě zajímali a letiště velmi často i s dětmi navštěvovali. Císařovna se však později svěřila, že její vzpomínky na tento let byly velmi rozporuplné, neboť letadlu během letu několikrát vynechal motor.¹⁶⁵

I přes tyto problémy během letu letadlo do Maďarska dorazilo v pořádku. Celá akce se však nedařila. Plukovník Lehár na smluveném místě nebyl, neboť telegram, který mu Karel posílal, nedošel. Plukovník se tedy domníval, že Karel přiletí až o den později. Těmito nedorozuměními se celý podnik značně zdržel. Vlák, který měl císaře Karla dopravit do Budapešti vyjel až pozdě večer 21. října 1921.¹⁶⁶ Zpráva o návratu krále Karla a královny Zity se rozšířila i mezi veřejnost a admirál Horthy vyhlásil pohotovost. V Budapešti došlo k četným potyčkám mezi studentstvem nakloněným Horthymu a vojenskými jednotkami, které byly na straně Karla. Plukovník Lehár poté udělal strategickou chybu, neboť velením nad vojenskými jednotkami pověřil plukovníka Hegedüse. Ten se zpočátku stavěl jako věrný Karlův stoupenec, avšak zradil a přidal se na Horthyho stranu. Situace mezi Horthyho stoupeneci a vojsky věrnými králi se vyostřila a Karel, aby zabránil dalšímu krveprolití a zbytečným obětím na životech, raději ustoupil. V jednom z železničních vagonů pak podepsal svou kapitulaci.¹⁶⁷

¹⁶³ BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, s. 333.

¹⁶⁴ WINDISCH-GRAETZ, L. A., *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit*, Verlag Herold, 1957, s. 178.

¹⁶⁵ BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, s. 341.

¹⁶⁶ Přílohy: obr. č. 5

¹⁶⁷ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 184-185.

Oba Karlovy pokusy o převzetí moci v Uhrách tak skončily neúspěchem. První akce byla Karlovým samostatným krokem, který podnikl i přes četná varování. Snad příliš důvěřoval Horthymu a věřil, že mu předá moc bez potíží a dobrovolně. V té době neuplynulo mnoho času od chvíle, kdy jej Horthy těsně před rozpadem monarchie navštívil v Schönbrunnu a ujišťoval ho o své loajalitě a věrnosti. V březnu 1921 však již byla jiná situace a on měl moc v Uhrách ve svých rukou a nehodlal se jí vzdát. Druhý Karlův pokus měl naději na úspěch daleko větší. Celý projekt byl již promyšlenější a zdálo se, že i lépe organizovaný. Vinou nepředvídaných okolností a organizačních zmatků však došlo k značnému časovému pozdržení celé akce a i tento pokus nakonec ztroskotal. Karel chtěl znovu získat uherský trůn, avšak jistě ne za cenu zbytečných obětí na životech. Jakoby v něm znovu více než panovník převážil hluboce křesťansky smýšlející člověk, vážící si každého lidského života.

3.3 Exil na Madeiře

Zatímco byl Karel se Zitou stále ještě v Tihany, bylo maďarským národním shromážděním rozhodnuto o zrušení Karlových práv na uherský trůn. Lid tak tímto znovu získal právo zvolit si nového krále.¹⁶⁸ Karel a Zita pak byli dopraveni do města Baia na Dunaji, kde se pak nalodili na palubu britského křižníku Glowworm. Pak po téměř třítýdením putování po moři konečně dorazili na palubě britského křižníku Cardiff do určeného cíle jejich vyhnanství. Tím byl ostrov Madeira v Atlantském oceánu, v blízkosti západního pobřeží Afriky. Po celou dobu plavby neměli Karel se Zitou žádné zprávy o svých dětech. Císařovna Zita k této situaci později poznamenala: „Byli tak krutí, že nás nechali vláčet se sedmnáct dní po všech vodách, aniž nám prozradili, kam míříme, zda ještě někdy uvidíme děti a budeme se s nimi moci spojit.“¹⁶⁹

Ve Funchalu, kde 21. listopadu 1921 Zita s Karlem konečně přistáli, bylo přijetí vzácných hostů velice přátelské.¹⁷⁰ Na císařský pár se přišly podívat stovky lidí. Manželé se záhy ubytovali ve vilce, která náležela k místnímu hotelu. K jejich velkému ulehčení se Karel a Zita dozvěděli, že jejich děti jsou v pořádku v péči Karlovy nevlastní babičky, arcivévodkyně Marie Terezie. Ve Funchalu dělal manželskému páru společnost hrabě Hunyady, který byl

¹⁶⁸ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 186.

¹⁶⁹ FEIGL, E., *Kaiser Karl I., Ein Leben für den Frieden seiner Völker*, z deníku císařovny Zity 29. 10 1921, Wien, 1990, s. 453.

¹⁷⁰ Ke zhlédnutí je k dispozici velmi zajímavý krátký filmový záznam příjezdu Karla a Zity do Funchalu. Dostupné z : <http://www.youtube.com/watch?v=pvHOChC2iMC>, navštíveno dne: 19. 4. 2014. Viz. také přílohy, obr. č. 6

s nimi na palubě Cardiffu. Nyní však již musel ostrov opustit. Karel a Zita se brzy začali potýkat se značnými finančními nesnáze. Země Dohody jim důrazně odmítly poskytnout jakoukoliv finanční pomoc. Naděje se zpočátku objevily v podobě plánů Rakouska, Maďarska, Československa a Jugoslávie přispívat určitým obnosem na nezbytné životní výdaje císařského páru. K realizaci tohoto návrhu však nikdy nedošlo.¹⁷¹ Objevila se také nabídka z britského velvyslanectví. Pokud Karel abdikuje, může obdržet finanční náhradu za majetek, který byl habsburskému rodu zkonfiskován. Karlova odpověď na tuto nabídku byla jednoznačná: „*Sdělte jim, že mou korunu si nelze koupit.*“¹⁷²

Mezitím obdrželi Karel a Zita zprávu, že jejich sedmiletý syn Robert onemocněl zánětem slepého střeva. Zita žádala úřady o povolení vycestovat na několik dní do Švýcarska za nemocným synem. V Evropě se však rozpoutala velmi negativní kampaň zaměřená proti návratu císařovny Zity do Evropy. Nakonec Zitě švýcarské úřady dovolily vycestovat. Ve Švýcarsku však mohla pobýt pouze několik dní, ubytovaná mohla být pouze v nemocnici a musela být pod stálým dohledem.¹⁷³ Ve Švýcarsku se Zita dozvěděla nemilou skutečnost a to, že baron Steiner, Karlův správce majetku zmizel neznámo kam i s jejich rodinnými šperky a cennostmi. Zitin návrat zpět na Madeiru byl dosti obtížný, neboť jí byla povolena cesta pouze oklikou přes Ženevu a poté cestovala přes celou Francii. Cestovala vlakem a zpočátku jí ani nebylo povoleno ubytovat se v hotelu, pokud spoj odjížděl až druhý den. V této žádosti jí bylo nakonec vyhověno.¹⁷⁴ Stížnosti na bezohledné chování úřadů vůči Zitě, která navíc v té době čekala své osmé dítě, se objevily i ve francouzském tisku. Připomínal se v něm Zitin francouzský původ a ústrky, jaké musela kvůli němu zakusit především v Německu.¹⁷⁵ V Portugalsku se pak konečně směly k Zitě připojit i její děti a společně pak zamířily zpět na Madeiru.

Karel ani ve vyhnanství nezhálel a věnoval se i nadále rozvíjení svých politických myšlenek a plánů. V jedné z úvah, které při svém pobytu na Madeiře sepsal, objasnil své názory na vývoj střední Evropy po rozpadu habsburské monarchie. Vyjádřil obavu, že státy vzniklé z rozpadlé monarchie jsou příliš malé, slabé a ekonomicky málo soběstačné.¹⁷⁶ Říkal také, že „... *důvody, proč jsou vzájemné vztahy mezi těmito státy špatné, není těžké rozpoznat. Uhersko bylo roztrháno a rozděleno mezi Rumuny, Čechy a Srby. Je pochopitelné,*

¹⁷¹ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 202 – 203.

¹⁷² FEIGL, E. *Kaiser Karl I. Ein Leben für den Frieden seiner Völker*, z deníku císařovny Zity, s. 492.

¹⁷³ GRIESSER-PEČAROVÁ, T. *Zita, poslední císařovna*, s. 189.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 192.

¹⁷⁵ *Le Matin*, 22. 1. 1922.

¹⁷⁶ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 204.

že to nevyvolává přátelské pocity.¹⁷⁷ Počátkem roku 1922 se také věnoval návrhům a myšlenkám na novou rakouskou ústavu. I přes nepříznivé okolnosti nepřestal věřit, že může opět dojít ke sloučení monarchie. Ve svých myšlenkách plánoval utvoření celku, který by se skládal ze čtyř zemí, které by byly spojeny osobou panovníka. Dalo by se říci, že tak rozvíjel do větších detailů svou myšlenku federalizované monarchie. Tento spolek mělo tvořit Rakousko a ostatní korunní země, Uhry, země svatováclavské koruny, tedy Čechy, Morava a Slezsko a jako poslední, království Chorvatska, Slavonie, Dalmácie a Illýrie.¹⁷⁸

V polovině února 1922, nedlouho po návratu Zity s dětmi, se rodina přestěhovala do vily Quinta del Monte. Vila stála v kopcích vysoko nad Funchalem a nabízel se zde krásný výhled na město. Vila však byla postavena jako letní sídlo a rozhodně nebyla uzpůsobena pro zimní pobyt. Bylo zde vlhko, problémy s topením i elektrickým světlem. Nahoře v kopcích bylo téměř neustále deštivo a mlhavo.¹⁷⁹ Na počátku března 1922 pak Karel prochládl po jednom ze sestupů do Funchalu, kam šel obstarat dárek pro syna. Ačkoliv se to zpočátku jevilo jako nepříliš nebezpečné nachlazení, Karlův stav se začal den ode dne zhoršovat. Stále silněji kašlal, dostal vysoké horečky a nebyl již ani schopen vstát z lůžka. Přibližně v této době přijel Karla navštívit jeden z jeho maďarských známých, hrabě Jozsef Károlyi.¹⁸⁰ V té době se císařův stav trochu zlepšil, ale bylo to bohužel jen přechodné zklidnění. Z Funchalu byl přivolán lékař, jenž konstatoval, že byla zasažena jedna z plic a nemocnému aplikoval terpentýnové injekce. Karlův stav se však příliš nelepšil a z vysokých horeček začal také blouznit.¹⁸¹ Zita stále neztrácela naději a jako hluboce věřící se nepřestávala modlit za uzdravení manžela. Jeho stav byl však již kritický a do vily byl přivolán kněz, aby Karla zaopatřil svátostí umírajících. Byl k němu také přivolán nejstarší syn Otto.¹⁸²

Dne 1. dubna 1922, krátce po poledni, pak poslední rakouský císař a maďarský král skonal. Pohřeb, konající se v kapli ve Funchalu, byl vzhledem k finanční situaci rodiny velmi skromný, bez okázalých oficialit. Jedna z rakouských účastnic pohřbu k tomu poznamenala:

¹⁷⁷ FEIGL, E. *Kaiser Karl I. Persönliche Aufzeichnungen, Zeugnisse und Dokumente*, Amalthea Verlag, 1995, s. 454.

¹⁷⁸ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 208.

¹⁷⁹ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 336.

¹⁸⁰ Jeho bratr Mihály patřil v roce 1919 k předním stoupencům maďarské revoluce.

¹⁸¹ Velmi podrobný popis nemoci císaře Karla popsala hraběka Mensdorffová, která rovněž pobývala na Madeiře. Opis záznamů hraběnky pak pořídil H. Zessner-Spitzenberg (1888 – 1938), rakouský jurista a profesor. Na počátku roku 1938 byl zatčen gestapem a ještě v témže roce v koncentračním táboře zastřelen jednotkami SS. Byl celoživotním příznivcem habsburské monarchie a také císaře Karla.

¹⁸² SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s. 119 – 120.

„Bylo to tak smutné a chudé“.¹⁸³ Zita nesla svůj smutek s velkou hrdostí. Věděla, že její příští úsilí bude plně věnováno důsledné výchově svých osmi dětí, především tedy nejstaršího syna Otty. Věnovala mu vždy velkou pozornost a malý Otta byl vychováván jako příští následník trůnu. Jeho učební plán a denní režim byl také mnohem důslednější a přísnější, než jaký měli jeho sourozenci.¹⁸⁴

Po Karlově smrti

Zita pak po smrti manžela a odjezdu z Madeiry našla útočiště u španělského krále Alfonse XIII., který již dříve náležel k okruhu lidí, kteří byli jí i jejímu manželovi velmi blízcí. Král Alfons také Zitu velmi vřele přijal, když se vracela ze Švýcarska na Madeiru. Zita pomoc vděčně přijala a usadila se i s dětmi v paláci Prado, vzdáleného jen několik kilometrů od hlavního města Madridu. Bývalé letní sídlo španělských králů bylo již řadu let neobýváno a bylo nutno jej trochu přizpůsobit pobytu mladé vdovy se sedmi dětmi. Zde se také Zitě 31. května 1922 narodil poslední císařův potomek, dcera Alžběta.¹⁸⁵

Později se Zita s dětmi usadila v baskickém kraji, kde si pronajala palác Uribarren, nedaleko vesnice Lequetio. Zde pobývala až do roku 1929. Dospívající Otto zahájil studium na univerzitě v belgické Lovani, kam se za ním přestěhovala i Zita. Bylo jí dovoleno pobývat v podstatě kdekoliv, výjimkou ovšem bylo Rakousko.¹⁸⁶ S přibývajícím věkem se Zita stáhla více do soukromí, politická činnost byla již v rukách nejstaršího Otty. Situace v Rakousku ve třicátých letech se zpočátku jevila pro obnovení monarchie jako poměrně příhodná. Avšak nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu, zavraždění rakouského kancléře Dollfusse v roce 1934 a německá anexe Rakouska o čtyři roky později však učinily těmto snahám definitivní konec.

Zita i s dětmi opustila Evropu a domov našla v USA. I nadále se velmi zajímala o situaci v Evropě, byla velmi informovaná o politickém vývoji. S pomocí syna Felixe¹⁸⁷ se dokonce sešla i s americkým prezidentem F. D. Rooseveltem. Po válce pořádala rozsáhlé sbírky na

¹⁸³ WERKMANN, K., *Der Tote auf Madeira*, Verlag für Kulturpolitik, 1923, s. 311.

¹⁸⁴ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, s. 198.

¹⁸⁵ SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s. 123.

¹⁸⁶ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 218.

¹⁸⁷ Arcivévoda Felix (1916 – 2011) byl třetím dítětem Karla a Zity. V roce 1937 mu byl povolen vstup do Rakouska, kde také ve Vídni navštěvoval vojenskou akademii a byl důstojníkem v rakouské armádě. V pozdějších letech pracoval v Bruselu a také v Mexiku jako obchodní konzultant.

pomoc Rakousku, vedla řadu přednášek, které se setkaly s velkou odezvou u veřejnosti.¹⁸⁸ Nejprve žila v kanadském Quebecu, později přesídlila do Tuxeda poblíž New Yorku.

Také syn Otto pokračoval v politické činnosti. Po válce se velmi angažoval společně s hrabětem Calergim na panevropské myšlenky. Koncem osmdesátých let působil ve funkci předsedy Panevropské unie. Byl také autorem řady knih a politických a historických studií, byl také poslancem Evropského parlamentu. Ve své myšlence jednotné Evropy tak svým způsobem rozšířil ideu svého otce. V roce 1961 pak podepsal prohlášení, že se definitivně vzdává nároku na rakouský trůn.¹⁸⁹

Zita se počátkem šedesátých let vrátila zpět do Evropy, kde se usadila ve švýcarském Zizers, nedaleko rakouských hranic. Zde také strávila zbytek života.¹⁹⁰ V roce 1982 jí pak bylo poprvé po dlouhých letech dovoleno vrátit se zpět do Rakouska. Na otázku T. Griesser-Pečarové, autorky jedné z knih o císařovně Zitě, zda není vůči svým krajanům po tom všem trochu zahořklá, odpověděla: „*Zahořklá? Ne ... to ne, jak bych mohla být ke svým krajanům zahořklá? Je třeba vše chápat z hlediska doby.*“¹⁹¹ Tato Zitina návštěva v Rakousku se setkala s obrovským zájmem veřejnosti. V témže roce pak podnikla ještě druhou návštěvu Rakouska, kde se mimo jiné účastnila poutě do Mariazellu a také poskytla rozsáhlé rozhlasové interview. Zemřela v klášteře v Zizers, 14. 3. 1989 ve věku 96 let.¹⁹²

¹⁸⁸ SÉVILLIA, J. *Statečná císařovna Zita Habsburská*, s. 165.

¹⁸⁹ DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, s. 223.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 172.

¹⁹¹ GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, rozhovor autorky knihy se Zitou na zámku Waldstein v září 1982, s. 236.

¹⁹² DEMMERLEOVÁ, E. *Císař Karel I.*, s. 224.

Závěr

Pokud se podrobněji zabýváme Karlovým životem, musí nás upoutat především jeho úsilí o mírové soužití národů, jak během války, tak i po jejím skončení. Touto svojí snahou byl ve své době opravdu vyjimečný. Ne snad, že by i ostatní představitelé velmocí nehovořili o míru, ale byl to právě Karel I., který uprostřed války projevil konkrétní iniciativu k uzavření míru.

Kořeny tohoto smýšlení lze jistě hledat především v jeho původu. Celý habsburský rod je znám svou hlubokou zbožností a Karel v tomto směru nebyl výjimkou. Jako hluboce věřící katolík považoval za svou povinnost učinit vše, co bylo v jeho silách, aby co nejdříve ukončil válečný konflikt. Karel byl mírný, zbožný povahy a dokázal soucítit s obyčejnými lidmi. V časech dospívání na něj měli také velký vliv jeho vychovatelé a přátelé jako byl hrabě Wallis či pozdější šéf Karlova kabinetu hrabě Polzer-Hoditz. I přes velký věkový rozdíl dokázal Karel zkušenému muži naslouchat s velkou pozorností a vážil si jeho názorů. Opomenout zcela jistě nelze ani Karlovu manželku Zitu. Jejich svazek byl plný vzájemného porozumění a Zita byla svému manželovi oporou v těžkých chvílích.

Na pozoruhodnou osobnost císaře Karla I. lze nahlížet z mnoha různých směrů a úhlů pohledu. Pokud bychom brali v potaz Karlovy zásluhy pouze z politického hlediska, pak byl panovníkem spíše neúspěšným. Jeho snahy o uzavření míru a vyvedení habsburské monarchie z války ztroskotaly. Jeho tajné vyjednávání s Dohodou bylo prozrazeno a ztratil důvěru všech. V očích Německa byl považován za zrádce a i důvěra obyvatel Rakouska-Uherska v jeho osobu byla touto aférou otřesena. Snažil se vymanit monarchii ze závislosti na Německu a svým jednáním v Sixtově aféře tuto závislost naopak ještě posílil. Chtěl za každou cenu zabránit rozpadu monarchie, neboť si byl velmi dobře vědom jejího významu ve středoevropském prostoru. Obával se vzniku silného Německa a slabosti malých států vzniklých z rozpadlé monarchie. Bylo mu však jasné, že Rakousko-Uhersko ve své stávající podobě již neobstojí a bude nutné podniknout nezbytné kroky k jejímu přebudování. Výsledkem pak měl být Karlem navrhovaný federativní koncept. V průběhu války byl však tento projekt neuskutečnitelný.

Při hodnocení Karlovy osobnosti se však musí brát v potaz i jiné hodnoty, než ty politické. Karel sám sebe vnímá především jako křesťanského panovníka, jež cítí hlubokou zodpovědnost před Bohem a především před svými lidmi. Jeho styl vládnutí se zásadně liší od

jeho předchůdce, císaře Františka Josefa I. Karel byl při jednání s lidmi mnohem otevřenější, uvolněnější a nepotrpěl si na okázalé dvorské ceremonie. V oblastech jako je sociální politika, ve kterých mohl změnit tíživé podmínky obyvatel Rakouska-Uherska, Karel uspěl. Za jeho vlády bylo zřízeno vůbec první ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí na světě. Velkou iniciativu projevil také v otázce zásobování obyvatelstva a také vojáků na frontě. Karel byl také vojákem a znal velmi dobře tíživé podmínky, které na frontě panovaly. Jako císař pak vyvíjel velkou iniciativu, aby tyto podmínky alespoň trochu zlepšil.

V dobách míru by byl Karel jistě velmi dobrým panovníkem. Byl mladý, ambiciózní, lidský, také však mnohdy váhavý, nejistý a snad až příliš důvěřivý. Jenže vládnout v dobách míru mu nebylo dopřáno a válka byla pro něj, jako pro křesťanského panovníka věřícího v dobrotu lidí příliš těžkým břemenem.

Poslední habsburský císař, uherský a český král je stále pohřben v kostele Nossa Senhora do Monte na Madeiře. Dne 3. října 2004 bylo Karlovo jméno papežem Janem Pavlem II. zaneseno do seznamu blahořečených. Jako důvody byly uvedeny jeho hluboká osobní zbožnost, touha po míru a zavedení důležitých sociálních opatření. Papež Jan Pavel II. ve své řeči zdůrazňoval právě Karlovo hluboké sociální cítění a zbožnost. Zdůraznil že, ... *jeho hlavní snahou bylo následovat povolání křesťana ke svatosti i v politické činnosti. Právě proto měla pomoc sociálně slabým v jeho očích takovou důležitost. Nechť je příkladem pro nás všechny, zejména pro ty, kdo dnes v Evropě nesou politickou odpovědnost.*¹⁹³

¹⁹³ GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, s. 190.

Použité zdroje

a. Knižní a periodická literatura

Literatura

BROOK-SHEPHERD, G., *Karl I. des Reiches letzter Kaiser*, Molden Taschenbuch Verlag, 1968.

DEMBLIN, A., *Czernin und die Sixtus-Affaire*, Kessinger Publishing, 2010.

DEMMERLEOVÁ, E., *Císař Karel I.*, Praha: Ikar, 2006.

FEIGL, E., *Kaiser Karl I. Ein Leben für den Frieden seiner Völker*, Wien, 1990.

FEIGL, E., *Kaiser Karl I. Persönliche Aufzeichnungen, Zeugnisse und Dokumente*, Amalthea Verlag, 1995.

FEIGL, E., *Zita. Kaiserin und Königin*, Wien, 1991.

GALANDAUER, J., *Karel I., poslední český král*, Praha: Paseka, 2004.

GOLDINGER, W., *Geschichte der Republik Österreich 1918-1930*, Wien: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1992.

GRIESSER-PEČAROVÁ, T., *Zita, poslední císařovna*, Praha: Mladá fronta, 1994.

HEALY, M., *Vienna and the Fall of the Habsburg Empire: Total War and everyday life in World War I*, Cambridge University Press, 2004.

KONTLER, M., *Dějiny Maďarska*, Praha: Lidové noviny, 2001.

MARGUTTI, A., *Kaiser Franz Joseph*, Manzische Universitätsbuchhandlung, 1924.

NOVÁK, M., *Náš arcivévoda, císař a král Karel I. Rakouský ve městě Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi*, Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2011.

PERNES, J., *Poslední Habsburkové. Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, Brno: Knižní klub, 1999.

POLZER-HODITZ, A., *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs*, Wien, 1980.

PROKŠ, P., *Habsburkové a velká válka 1914 – 1918*, Praha: Naše vojsko, 2011.

RIEDER, H., *Kaiser Karl: Der letzte Monarch Österreich-Ungarns 1887 – 1922*, München, 1981.

SÉVILLIA, J., *Poslední císař Karel Rakouský*, Plzeň: Plejáda, 2010.

SÉVILLIA, J., *Statečná císařovna Zita Habsburská*, Praha: Plejáda, 2012.

SCHONTA, Z. E., *Aus den Erinnerungen eines Flügeladjutanten*, Wien: Reichsbund der Österreicher, 1927.

ŠESTÁK, M., *Dějiny Jihoslovanských zemí*, Praha: Lidové noviny, 1998.

VIVIAN, H., *The life of the Emperor Charles of Austria*, Grayson and Grayson, 1932.

WEISSENSTEINER, F., *Ženy na habsburském trůnu*, Praha: Ikar, 2000.

WERKMANN, K., *Der Tote auf Madeira*, Verlag für Kulturpolitik, 1923.

WINDISCH-GRAETZ, L. A., *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit*, Verlag Herold, 1957.

ZESSNER-SPITZENBERG, H., *Kaiser Karl*, Salzburg, 1953.

ZWEIG, S., *Die Welt von Gestern*, Frankfurt am Main, 2000.

Periodika

Der Zeit, 15. 6. 1911.

Kalendář Národní politiky na rok 1912, Praha 1912.

Pražský ilustrovaný zpravodaj, č. 200, 1924.

Le Matin, 22. 1. 1922.

Večerník práva lidu, 23. 11. 1916.

b. Internetové zdroje

<http://mariaterez.sweb.cz/i009.html>, navštíveno dne: 19. 4. 2014.

<http://moderni-dejiny.cz/clanek/rozpad-rakousko-uherske-monarchie-a-nove-politicke-usporadani-stredoevropskeho-prostoru/>, navštíveno dne: 21. 2. 2014.

<http://moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918-106/>, navštíveno dne: 15. 4. 2014.

<http://ostrava.idnes.cz/vanoce-1916-v-zakopech-se-umiralo-ale-v-tesine-generalita-tancovala/>, navštíveno dne: 28. 12. 2013.

<http://uhersko.com/1790-1918.htm>, navštíveno dne: 12.1. 2012.

Audiovizuální zdroje

<http://www.youtube.com/watch?v=afnfaDx1i4>, navštíveno dne: 11. 3. 2014.

<http://www.youtube.com/watch?v=UOWQC7bZb2w>, navštíveno dne: 17.4. 2014.

<http://www.youtube.com/watch?v=pvHOChC2iMc>, navštíveno dne: 19. 4. 2014.

Resumé

Title of this bachelor thesis is „Charles I, the Last Habsburg Emperor“. The theme of this thesis is the persona of the last Habsburg emperor, king of Hungary and king of Bohemia. Charles I became a successor to the throne very unexpectedly after the murder of his uncle Franz Ferdinand d'Este in Sarajevo in 1914. This event led to the start of World War I. Charles succeeded to the throne in 1916, after the death of Emperor Franz Josef I. Charles, while still very young, took over responsibility for a multinational monarchy in the middle of war and with many political and economic issues. The thesis describes emperor's attempts to end the war and to reform and modernize the empire. Charles I turned his mind also to the area of social politics and to the creating of modern network of social welfare. During his reign in Austria there was established the first ministry of social affairs in the world.

Charles I actively tried to work on steps leading to signature of a piece treaty during the period of World War I. His efforts led to the secret negotiations between him and the countries of the Allies. However, these negotiations were revealed and the so called *Sixtus Affair* meant a loss of trust into Charles' personality on the side of the Allies. The Austro-Hungarian Empire became strongly dependent on Germany. November 1918 meant the end of the Habsburg Empire for good. Charles I renounced the throne and Austria became a republic. Individual nations of the empire started to claim their independence. Charles and his family emigrated to Switzerland and after his two unsuccessful attempts to get back to Hungarian throne was Charles sent to an exile to Madeira by the Allies countries. There, after a brief illness, Charles also died on April 1, 1922.

Přílohy

Obrazové přílohy

Obr. č. 1

Karel, Zita a císař František Josef I. – svatební den 21. 10 1911

Zdroj: <http://nobility.org/wp-content/uploads/2011/10/>

Obr. č. 2

Císař Karel I. (jako uherský král Karel IV.) skládá slavnostní přísahu po své korunovaci na uherského krále – 30. 11. 1916

Zdroj: <http://nobility.org/wp-content/uploads/2011/10/Karloath1.jpg>

Obr. č. 3

Karel na frontě vyznamenává vojáky – neznámá datace

Zdroj: <http://emperorcharles.org/images/JPG%20800/cd%202/09-Karl-the-Sudden/>

Obr. č. 4

Karel, Zita a Otto na návštěvě Pozsony (dnešní Bratislava) – 1916

Zdroj: <http://gogmsite.net/the-belle-epoque-1890-1914/subalbum-zita-of-bourbon-parma/>

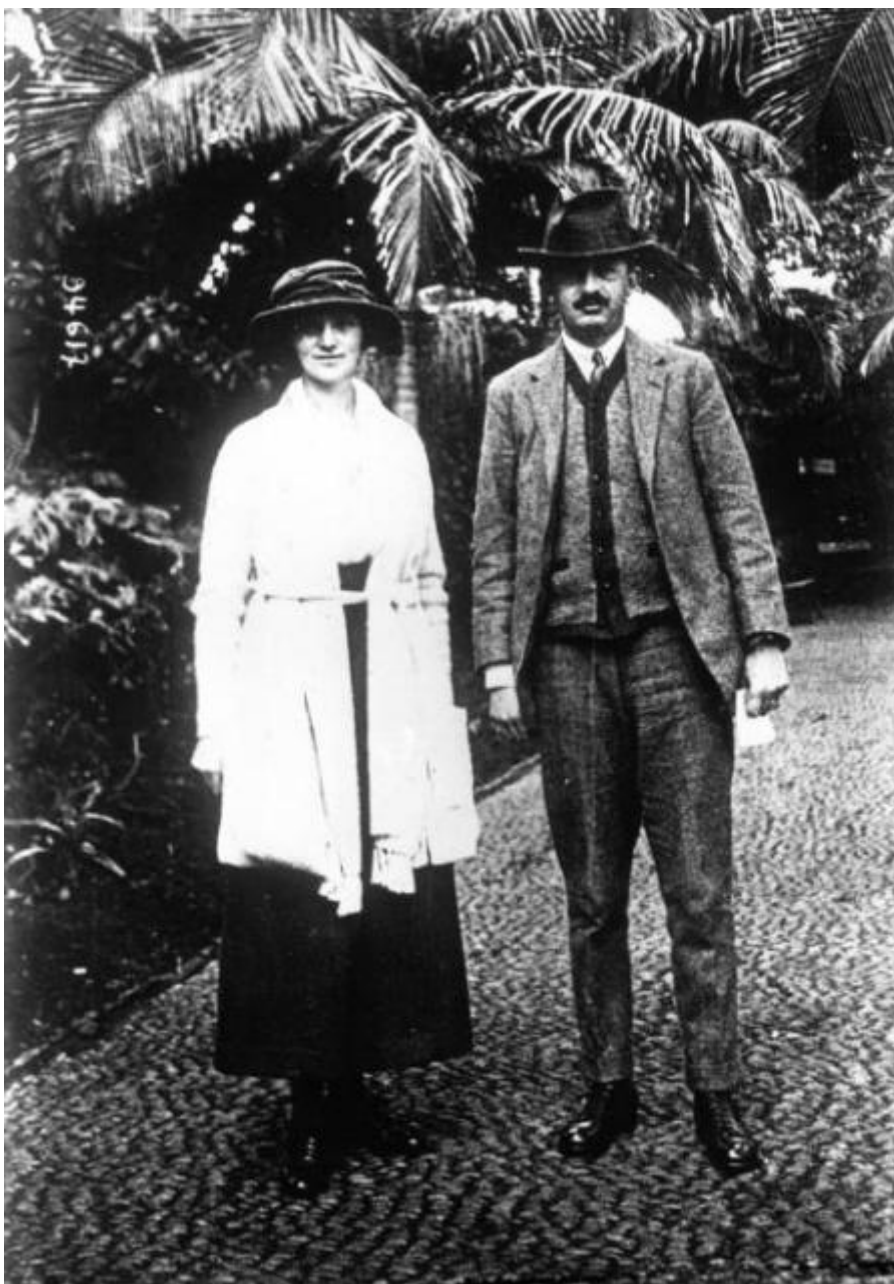
Obr. č. 5

Karel a Zita klečí během polní mše na cestě do Budapešti během Karlova druhého pokusu o návrat na uherský trůn – 21. 10 1921

Zdroj: <http://andrewcusack.com/net/world/hungary/>

Obr. č. 6

Karel a Zita ve Funchalu na ostrově Madeira – rok 1921 či počátek 1922

Zdroj: <http://forum.alexanderpalace.org/index.php?topic=15638.105>